

➔ *П. Біленчук, А. Кофанов, О. Кобилянський, Є. Паніотів*
**ТРАНСНАЦІОНАЛЬНА ЗЛОЧИННІСТЬ:
КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ**

- П. Біленчук, А. Кофанов, О. Кобилянський, Є. Паніотів
ОСНОВИ АВТОМАТИЗОВАНОГО ДОКУМЕНТУВАННЯ
ПРАВОПОРУШЕНЬ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ЄДИНОГО ОБЛІКУ ЗЛОЧИНІВ В УКРАЇНІ
- П. Біленчук, А. Кофанов, О. Кобилянський
ПРАКСЕОЛОГІЧНІ ОСНОВИ АВТОМАТИЗОВАНОГО ОБЛІКУ
ЗЛОЧИНІВ: ДОВІДНИКИ, ПРАВИЛА І АЛГОРИТМИ ДІЯЛЬНОСТІ
- П. Біленчук, А. Кофанов, О. Кобилянський
АНТИТЕРОРИСТИЧНИЙ СПЕЦНАЗ: СИЛИ, ЗАСОБИ І
ТЕХНОЛОГІЇ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ, ОРГАНІЗОВАНИЙ
ЗЛОЧИННОСТІ І КОРУПЦІЇ (ВІТЧИЗНЯНИЙ І СВІТОВИЙ ДОСВІД
ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОЇ, ПРОФЕСІЙНОЇ І СПЕЦІАЛЬНОЇ
КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ)
- П. Біленчук, А. Кофанов, О. Кобилянський
АНТИТЕРОРИСТИЧНІ СИЛИ, ЗАСОБИ, ТЕХНОЛОГІЇ
БЕЗПЕКИ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ЗАПОБІГАННЯ
ТА ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ
- П. Біленчук, А. Кофанов, О. Кобилянський, В. Міщенко
БЕЗПЕКА ІНФОРМАЦІЙНОЇ АНАЛІТИКИ: СТРАТЕГІЯ,
ТАКТИКА, МИСТЕЦТВО, ТЕХНОЛОГІЇ
- П. Біленчук, А. Кофанов, О. Кобилянський
ЗАПОБІГАННЯ, ПРОТИДІЯ, РОЗСЛІДУВАННЯ ТЕРОРИСТИЧНИХ
АКТИВ: МІЖНАРОДНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ
- П. Біленчук, А. Кофанов, О. Кобилянський
МІЖНАРОДНИЙ ТЕРОРИЗМ: КОНСОЛІДОВАНИЙ
АНАЛІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ
- П. Біленчук, Е. Низенько, Г. Семаков, В. Міщенко
ПІДПРИЄМНИЦЬКЕ БЕЗПЕКОЗНАВСТВО В УКРАЇНІ

**ТРАНСНАЦІОНАЛЬНА
ЗЛОЧИННІСТЬ:
КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ**

**«НАУКОВА БІБЛІОТЕКА КРИМІНАЛІСТА»
презентує підручники, монографії, навчальні
посібники у таких галузях знань:**

- Серія «Людина, право, суспільство»
- Серія «Економіка, фінанси, право»
- Серія «Безпека людини, суспільства, держави»
- Серія «Національна і міжнародна безпека»
- Серія «Міжнародне співробітництво»
- Серія «Мас-медіа»
- Серія «Криміналістична освіта XXI століття»
- Серія «Криміналістична наука в цивільному, арбітражному та кримінальному процесі»
- Серія «Міжнародна і вітчизняна злочинність»
- Серія «Запобігання, протидія, розслідування злочинів»
- Серія «Автоматизація, комп'ютеризація, інформатизація»
- Серія «Зброезнавство і мисливствознавство»
- Серія «Інформація+Інтелект+Інновація»
- Серія «Електронна фотографія»
- Серія «Криміналістичне забезпечення»
- Серія «Культура, мистецтво, право»
- Серія «Власність, земля, право»
- Серія «Безпекознавство»

**Відгуки, рекомендації та пропозиції
просимо надсилати за адресою:
03150, Україна, м. Київ,
вул. П.Любченка, 15, оф. 219
або електронною поштою:
E-mail: peregin@mail.ru
Тел. (067) 573-83-07
Тел./факс: (044) 468-31-21**

Наукове видання

**Петро Дмитрович БІЛЕНЧУК
Андрій Віталійович КОФАНОВ
Олег Леонідович КОБИЛЯНСЬКИЙ
Євген Костянтинівич ПАНОТОВ**

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПІДГОТОВКИ
СЛІДЧИХ І КРИМІНАЛІСТІВ**

**П.Д. БІЛЕНЧУК
А.В. КОФАНОВ
О.Л. КОБИЛЯНСЬКИЙ
Є.К. ПАНОТОВ**

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНА ЗЛОЧИННІСТЬ: КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Монографія

В авторській редакції

Підписано до друку 27.12.2010.
Формат 60×84. Папір офсетний.
Тираж 300 прим.

Видавництво „КИЙ”
Адреса: 0436, Київ-136,
вул. Гречка, 13, кім. 216.

Свідectво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 1168 від 24.12.2002 р.

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНА ЗЛОЧИННІСТЬ: КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Монографія

Київ 2011

УДК 007: [681.3+65.012.8]

ББК 73

Б61

Схвалено та затверджено кафедрою криміналістичної техніки ННІПСК КНУВС та рекомендовано до друку вченою радою європейського університету управління, безпеки та інформаційно-правових технологій (протокол № 12 від 20.12.2010 року).

Рецензенти:

М.Т. Задояний – перший проректор Східноєвропейського університету економіки і менеджменту

Г.С. Семаков – завідувач кафедри правоохоронної діяльності Міжнародної академії управління персоналом, академік МКА, доктор юридичних наук, професор

І.М. Якушов – декан юридичного факультету Волинського національного університету імені Лесі Українки

Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Паніотов Є.К.

Б 61 Транснаціональна злочинність: криміналістичний аналіз. – Монографія / За ред. П.Д. Біленчука. – Київ: КИЙ, 2011. – 52 с. – (Серія «Безпекознавство»).

В монографії висвітлюється сутність, характеристика і особливості розслідування транснаціональних злочинів.

Зорієнтована на викладачів, науковців та студентів.

ББК 73

реформування. – Навчальний посібник. – Київ: Європейський університет управління, безпеки та інформаційно-правових технологій, 2010. – 38 с. – (Серія «Безпека людини, суспільства, держави»).

148. Біленчук П.Д., Шульга О.О. Організація нотаріальної діяльності в Україні. – Навчальний посібник. – Київ: Європейський університет управління, безпеки та інформаційно-правових технологій, 2010. – 47 с. – (Серія «Безпека людини, суспільства, держави»).

149. Експертно-криміналістична служба МВС України: історія, сучасний стан розвитку і правові основи діяльності. Навчальний посібник. / П.Д. Біленчук, О.О. Шульга. – К.: КИЙ, 2010. – 86 с. (Серія «Безпека людини, суспільства, держави»).

150. Трансформація функцій поліцейських структур країн світу і України: традиційні підходи та сучасний погляд. Навч. посіб. / П.Д. Біленчук, О.В. Волощенко, І.В. Кріцак, Я.Л. Педик, О.О. Шульга. За ред. П.Д. Біленчука. – К.: КИЙ, 2011. – 82 с. (Серія «Безпека людини, суспільства, держави»).

151. Експертна служба МВС України: історіографія, структура, законодавче забезпечення. Навч. посіб. / П.Д. Біленчук, А.В. Майданік, О.О. Шульга. / За ред. П.Д. Біленчука. – К.: КИЙ, 2010. – 74 с. (Серія «Безпека людини, суспільства, держави»).

Особливості розслідування хабарництва: теорія і практика. – Монографія / За ред. П.Д. Біленчука. – Київ: ННПСК КНУВС, 2009. – 44 с. – (Серія «Запобігання, протидія, розслідування злочинів»).

137.Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Маслюк О.В. Ядерна злочинність: поняття, сутність, класифікація, характеристика, шляхи запобігання, протидії, розслідування. – Монографія / За ред. П.Д. Біленчука. – Київ: ННПСК КНУВС, 2009. – 88 с. – (Серія «Міжнародна і вітчизняна злочинність»).

138.Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Паніотов Є.К. Міжнародне співробітництво органів правопорядку при розслідуванні транснаціональних злочинів. – Монографія / За ред. П.Д. Біленчука. – Київ: КИЙ, 2009. – 72 с. – (Серія «Національна і міжнародна безпека»).

139.Біленчук П.Д., Задоляний М.Т., Гасанов Р.І., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л. Мотивація злочинної поведінки: поняття, соціальний зміст, основні сфери. – Навчальний посібник / За ред. П.Д. Біленчука. – Київ: КИЙ, 2009. – 29 с. – (Серія «Міжнародна і вітчизняна злочинність»).

140.Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л. Криміналістична аналітика: інформаційні системи, інтегровані банки даних, електронні мережі. – Навчальний посібник / За ред. П.Д. Біленчука. – Київ: КИЙ, 2010. – 84 с. – (Серія «Автоматизація, комп'ютеризація, інформатизація»).

141.Біленчук П.Д., Задоляний М.Т., Наумець Є.О., Шульга О.О. Концептуальні основи дослідження масових явищ статистичними засобами пізнання: – Навчальний посібник. – Київ: Європейський університет управління, безпеки та інформаційно-правових технологій, 2010. – 90 с. – (Серія «Безпека людини, суспільства, держави»).

142.Біленчук П.Д., Шульга О.О. Криміналістика: концептуальні основи: – Навчальний посібник. – Київ: КИЙ, 2010. – 60 с. (Серія «Безпека людини, суспільства, держави»).

143.Біленчук П.Д., Шульга О.О. Правові основи методики розслідування окремих видів злочинів. – Навчальний посібник. – Київ: КИЙ, 2010. – 57 с. (Наукова бібліотека криміналіста – Серія «Запобігання, протидія, розслідування злочинів»).

144.Біленчук П.Д., Шульга О.О. Правове регулювання методики розслідування окремих видів злочинів. – Навчальний посібник. – Київ: КИЙ, 2010. – 61 с. (Наукова бібліотека криміналіста – Серія «Запобігання, протидія, розслідування злочинів»).

145.Біленчук П.Д., Шульга О.О. Особливості розслідування злочинів, вчинених у сфері фінансової діяльності: модульно-рейтингова система організації навчального процесу: – Навчальний посібник. – Київ: КИЙ, 2010. – 34с. (Наукова бібліотека криміналіста – Серія «Запобігання, протидія, розслідування злочинів»).

146.Біленчук П.Д., Шульга О.О. Нотаріальний процес в Україні: правове регулювання. – Навчальний посібник. – Київ: Європейський університет управління, безпеки та інформаційно-правових технологій, 2010. – 68 с. – (Серія «Безпека людини, суспільства, держави»).

147.Біленчук П.Д., Шульга О.О. Нотаріат в Україні: шляхи

ЗМІСТ

Передмова:	4
Розділ 1. Транснаціональний злочин: сутність	
і криміналістичне поняття.....	8
1.1. Поняття, сутність транснаціонального злочину	8
1.2. Ознаки транснаціональних злочинів	11
Розділ 2. Методика розслідування транснаціональних злочинів	16
2.1. Загальні теоретичні основи методики розслідування	
транснаціональних злочинів: криміналістичний аналіз.....	16
2.1.1. Теоретичні засади методики розслідування	
транснаціональних злочинів.....	16
2.1.2. Основи криміналістичної характеристики міжнародної	
організованої транснаціональної злочинності.....	20
2.2. Криміналістичний аналіз сучасної транснаціональної	
організованої злочинності.....	25
2.2.1. Фактори, властивості, риси, тенденції розвитку сучасної	
транснаціональної організованої злочинності.....	25
2.2.2. Загальна характеристика організованих злочинних груп	
в країнах Європейського Союзу.....	31
2.2.2.1. Типові напрями кримінальної діяльності	
організованих злочинних груп в країнах	
Європейського Союзу.....	31
2.2.2.2. Албанські організовані злочинні групи	33
2.2.2.3. Організовані злочинні групи колишньої Югославії	33
2.2.2.4. Організовані злочинні групи Сербського	
походження.....	34
2.2.2.5. Румунські організовані злочинні групи	34
2.2.2.6. Організовані злочинні групи болгарського	
походження.....	35
2.2.3. Організовані злочинні групи країн СНД	35
2.2.3.1. Загальна характеристика організованих	
злочинних груп країн СНД.....	35
2.2.3.2. Особливості злочинної діяльності організованої	
злочинності держав СНД.....	36
Висновки, пропозиції, рекомендації	38
Розділ 3. Джерельна база, законодавче та нормативно-правове	
забезпечення.....	42
3.1. Закони та нормативно-правові акти	42
3.2. Основна література	43
3.3. Додаткова література	47
3.4. Новітні розробки	48

ПЕРЕДМОВА:
ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ, ОСОБЛИВОСТІ
КРИМІНАЛІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ТРАНСКОНТИНЕНТАЛЬНОЇ,
ТРАНСКОРДОННОЇ, ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Процес розвитку сучасної злочинності характеризується її якісними перетвореннями, вираженням яких є поява нових видів злочинів, зростання масштабів злочинності, зухвалість і жорстокість дій злочинців, проникнення злочинності у всі структури суспільства і держави, рівень її організованості і міжнародного «співробітництва». Сучасну злочинність характеризують як професійну, організовану, корумповану, транснаціональну, економічну тощо.¹

У юридичній українській та зарубіжній літературі транснаціональну злочинність розглядали такі вчені як, П.Д. Біленчук, В.М. Волженкіна, П.І. Гришаєв, Н.С. Карпов, О.І. Леженіна, В.В. Меркушин, Р.А. Мюллерсон, В.П. Панов та інші, які визначали такі поняття як організована міжнародна злочинність, транснаціональна злочинність, міжнародна злочинна діяльність, транскордонна злочинність, організована злочинність трансконтинентального характеру, міжнародна організована злочинність тощо.

Однією з основних складових транснаціональної злочинності є транскордонна злочинність – злочинність, що концентрується на обмежених площах всередині митних територій.

На думку П.Д. Біленчука, розвитку транскордонної злочинності сприяють такі фактори:

- розширення злочинних економічних зв'язків на територіях сусідніх держав, з метою розподілу інвестування в криміналізовані економічні структури (це обумовлено піклуванням про безпеку криміногенних економічних структур, а також ухиленням від контактів з правоохоронними структурами на території злочинного базування);

- формування транснаціональної економічної злочинності на «спинах» і у складі вже створених міжнародних економічних корпорацій, що забезпечують перекидання транснаціонального капіталу по всьому світу, що перетворює процеси «відмивання брудних грошей» в безпрограшну лотерею, де всі призи отримують самі засновники;

- формування корпорацій транснаціональних економічних шахраїв, які оперують значними сумами, документами неіснуючих міжнародних економічних організацій, укладають договори, отримують кредити, аванси, здійснюють оперативні грошові комбінації у банківській і податковій сферах;

- активізація розвитку транснаціонального промислово-економічного шпідіажу, наслідком якого є продаж комерційних таємниць, спрямованого на розорення окремих підприємств і навіть галузей².

¹ Карпов Н.С. Злочинна діяльність: Монографія. – К.: Вид-во Семенко Сергія, 2004. – 310 с.

² Біленчук П.Д. и др. Транснациональная преступность: состояние и трансформация: Учеб. пособие для ВУЗов / П.Д. Біленчук, С.Е. Еркенов, А.В. Кофанов. – К.: Атика, 1999. – 271 с.

безпека»).

125. Кофанов А.В., Назаров В.В. Визначення відстані пострілу при стрільбі з гладкоствольної вогнепальної зброї. – Навчальний посібник. – Київ: ННПСК КНУВС, 2009. – 57 с.

126. Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Скільська Л.Д. Документування результатів слідчої дії: методи фіксації доказової інформації. – Монографія / За ред. П.Д. Біленчука. – Київ: ННПСК КНУВС, 2009. – 96 с. – (Серія «Запобігання, протидія, розслідування злочинів»).

127. Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Скільська Л.Д. Документування результатів огляду місця події: правові і криміналістичні основи фіксації доказової інформації. – Монографія / За ред. П.Д. Біленчука. – Київ: ННПСК КНУВС, 2009. – 88 с. – (Серія «Запобігання, протидія, розслідування злочинів»).

128. Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Скільська Л.Д. Криміналістичне документування огляду місця події: методи, засоби, технології. – Монографія / За ред. П.Д. Біленчука. – Київ: ННПСК КНУВС, 2009. – 76 с. – (Серія «Запобігання, протидія, розслідування злочинів»).

129. Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Міщенко В.Б. Інформаційна аналітика в юриспруденції: автоматизовані системи і технології. – Навчальний посібник. – Київ: ННПСК КНУВС, 2009. – 47 с. – (Серія «Безпека людини, суспільства, держави»).

130. Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Міщенко В.Б. Інформаційне суспільство: управління, право, технології, безпека. – Навчальний посібник. – Київ: ННПСК КНУВС, 2009. – 60 с. – (Серія «Безпека людини, суспільства, держави»).

131. Біленчук П.Д., Дідківський О.О., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л. Консолідований аналіз кримінальних справ: досвід криміналістичного дослідження. – Монографія. / За ред. П.Д. Біленчука. – Київ: ННПСК КНУВС, 2009. – 48 с. – (Серія «Криміналістична освіта ХХІ століття»).

132. Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л. Криміналістика: навчальна програма, тематичний план, методичне забезпечення. – Авторський курс. Навчальний посібник. – Київ: ННПСК КНУВС, 2009. – 68 с. – (Серія «Криміналістична освіта ХХІ століття»).

133. Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л. Міжнародний тероризм: консолідований аналіз забезпечення безпеки. – Навчальний посібник. – Київ: ННПСК КНУВС, 2009. – 72с. – (Серія «Безпека людини, суспільства, держави»).

134. Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Маслюк О.В. Особливості розслідування злочинів у сфері обігу радіоактивних матеріалів. – Монографія / За ред. П.Д. Біленчука. – Київ: ННПСК КНУВС, 2009. – 88 с. – (Серія «Запобігання, протидія, розслідування злочинів»).

135. Біленчук П.Д., Толочко О.Я., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л. Україна-Франція: договірні взаємовідносини у гуманітарній та правовій сферах. – Навчальний посібник. – Київ: ННПСК КНУВС, 2009. – 81 с. – (Серія «Міжнародне співробітництво»).

136. Біленчук П.Д., Гуцалюк К.І., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л.

(«отмыванием») денежных средств или иного имущества, приобретенных незаконным путем // Руководство для следователей. – М.: СПАРК, 1997. – С. 516-519.

111. Білецький В. Фіктивне підприємництво і економічна злочинність // Право України. – 1997. – № 5. – С. 34-37.

112. Бондарева В. «Відмивання» грошей: міжнародні і кримінально-правові аспекти проблеми // Право України, 1999, № 1. – С. 95-99.

113. Волобуєв А., Литвинов А. Криминалистические особенности легализации доходов, полученных незаконным путем // Законность, 2001, № 6. – С. 48-50.

114. Клепницкий И.А. Документ как предмет подлога в уголовном праве // Государство и право, 1998, №5. – С. 72.

115. Котин В. Фиктивные сделки в предпринимательской деятельности // Законность. – 1996. – № 10. – С. 15-22.

116. Порядок касового виконання державного бюджету за видатками. Затв. Наказом державного казначейства України від 22.01.2001 р. № 3 / Офіційний вісник України. – 2001. – № 6. – ст. 256.

117. Порядок складання, розгляду, затвердження та основні вимоги до виконання кошторисів доходів та видатків бюджетних установ та організацій, затв. Постановою КМУ від 28 лютого 2002 року № 228 / Офіційний вісник України. – 2002. – № 9. – ст. 414.

118. Волобуєв А. Проблеми протидії легалізації злочинно здобутого майна і шляхи їх вирішення // Вісник прокуратури, 2003, №9.1(19). – С. 53-56.

119. Степанюк Р.Л. Аналіз первинного матеріалу при порушенні кримінальних справ про злочини проти бюджетної системи. // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – Х., 2001. – Вип. 13. – С. 12-18.

120. Степанюк Р.Л. Дослідження документів при розслідуванні бюджетних злочинів // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – Харків, 2002. – Вип. 19. – С. 49-54.

121. Степанюк Р.Л. Особливості організації розслідування злочинів, пов'язаних з порушеннями бюджетного законодавства // Вісник Національного університету внутрішніх справ. Спецвипуск. – Х., 2001. – С. 132-136.

3.4. Новітні розробки.

122. Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л. Антитерористичні сили, засоби, технології безпеки: концептуальні основи запобігання та протидії тероризму. – Навчальний посібник. – Київ: ННПСК КНУВС, 2009. – 46 с. – (Серія «Безпека людини, суспільства, держави »).

123. Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Міщенко В.Б. Безпека інформаційної аналітики: стратегія, тактика, мистецтво, технології. – Навч. посібник. – Київ: ННПСК КНУВС, 2009. – 68 с. – (Серія «Безпека людини, суспільства, держави »).

124. Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Паніотов Є.К. Взаємодія органів правопорядку при розслідуванні транснаціональних злочинів: міжнародно-правові засади. – Монографія / За ред. П.Д. Біленчука. – Київ: ННПСК КНУВС, 2009. – 84 с. – (Серія «Національна і міжнародна

Окрім наведеного вище, на нашу думку, виникнення транскордонної злочинності обумовлено специфікою діяльності транснаціональних злочинних груп, зокрема, «необхідності координації їх дій зі злочинними організаціями країни «здійснення бізнесу», забезпечення «каналів» переправлення товарів тощо»³.

Про вказане, зокрема, свідчить інформація Генерального секретаріату Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол, Європолу та Національного центрального бюро Інтерполу України про діяльність на території Європейського Союзу транснаціональних злочинних груп щодо здійснення контрабанди викраденого автотранспорту, алкогольних напоїв та тютюнових виробів.

Транспортні засоби, викрадені в державах-членах ЄС або їх за частини, перевозяться в Ганну, Єгипет, Ірак, Південноафриканські країни, Туніс, Швецію. Часто на таких транспортних засобах нелегально перевозяться наркотичні засоби або зброя.

Зокрема, більшість транспортних засобів, що викрадаються у Німеччині переправляються з метою продажу в Білорусь, Литву, Польщу, Росію та Україну, а також транспортуються до країн колишнього Радянського Союзу через Польщу, Швецію та Фінляндію.

У Португалії тільки протягом 2010 року було затримано три організовані злочинні угруповання, що займалися викраденням транспортних засобів з метою подальшого продажу в країнах Східної Європи. Членами цих злочинних угруповань були громадяни Болгарії, Великобританії та Португалії; транспортні засоби викрадалися переважно в країнах Центральної Європи, в Іспанії та Франції.

Австрія є транзитною країною для перевезення викрадених транспортних засобів із Західної та Південної Європи до Румунії, Югославії, Болгарії, країн колишнього Радянського Союзу. У результаті тісної взаємодії правоохоронних органів країн Шенгену у 2010 році було повернуто 181 транспортний засіб загальною вартістю 3,960 млн. євро та затримано 206 осіб, найчисельнішими з яких були: румуни – 48 осіб, німці – 23 особи та італійці – 17 осіб.

Кількість транспортних засобів, викрадених у 2010 році у Франції, склала 200, 7 тис. одиниць (у 2009 році – 252 тис.). Існує два напрями реалізації автотранспорту, викраденого в цій країні: Північна Африка та Східна Європа або Балкани. Характерним для даного виду злочину у Франції є те, що транспортні засоби, у більшості випадків, викрадаються для продажу його по за частинам, що потребує додаткової взаємодії викрадачів із власниками авто майстерень. У вчиненні зазначених злочинів у Франції беруть участь 20 організованих злочинних угруповань.

³ Еркенов С.Е. Взаимодействие правоохранительных органов стран СНГ при раскрытии и расследовании транснациональных преступлений. Автореф. дис... докт. юр. наук. – М., 2000.

Греція завдяки своєму територіальному розташуванню займає важливе місце для транспортування викрадених транспортних засобів із Західної Європи (Іспанії, Італії, Німеччини та Франції) до Східної Європи та Азії. Більшість членів організованих злочинних угруповань, які займаються транзитом викрадених транспортних засобів, є громадяни Греції, проте ініціаторами викрадення та продажу є громадяни Болгарії, Вірменії, Грузії та Росії.

Характерним для Словаччини є особливі способи викрадення транспортних засобів. Зокрема, члени організованих злочинних угруповань використовуючи підроблені ідентифікаційні документи, беруть транспортні засоби в прокат. Далі по легальним документам транспортні засоби вивозяться за межі Словаччини, де знов по підробленим документам перепродаються замовникам чи покупцям.

Контрабанда тютюну характерна для всіх країн Європи. Імпортом та збутом великих партій тютюну займаються переважно великі організовані злочинні угруповання, а його реалізацією, у свою чергу, – дрібні шахраї.

Одним із напрямів діяльності, пов'язаної з контрабандою тютюну, є підроблення відомих марок цигарок. Часто зазначена діяльність також здійснюється під керівництвом тих самих організованих злочинних угруповань, що займаються контрабандою тютюну. Найбільш характерними країнами прояву даного виду злочину є країни Східної Європи, хоча у 2010 році фабрики з вироблення підроблених цигарок відомих марок, оснащені устаткуванням російського виробництва, були виявлені у Німеччині та Бельгії.

Німеччина та Фінляндія використовуються переважно для транзиту тютюну з Китаю через Росію, Україну та Естонію в країни Західної Європи.

У Франції кількість випадків незаконного продажу тютюну за 2010 рік становила 6,6 тис. (у 2009 році – 4,18 тис.). Загальна кількість тютюнових виробів (цигарок), вилучених правоохоронними органами Франції у 2010 році, склала 219,2 тис. т. на суму майже 24 мільйони євро. Більшість цигарок була вилучена у портових містах Франції. Характерним для контрабанди цигарок через Францію є те, що приблизно 65% від його загальної кількості, було призначено для транспортування у Великобританію. Найбільшими країнами-постачальниками контрабанди в такий спосіб є В'єтнам, Індія, Камбоджі та Китай. Найбільш поширеними методами перевезення є маскування контрабандної партії в речах, їжі (переважно замороженої).

Вироблення та контрабанда підроблених цигарок є основним прибутком для злочинних організованих угруповань Греції. Країною постачання при цьому в основному є Великобританія.

Польща переважно займає місце транзиту в процесі контрабанди цигарок та тютюну з країн Східної Європи та Азії до таких країн як Бельгія, Великобританія, Нідерланди та Франція. Причиною такого шляху контрабанди з країн Східної Європи є значна різниця вартості цигарок (в 2-7 разів).

Угорщина, як і Польща, використовується як транзитна країна. Транзит цигарок проходить двома шляхами: зі Східної Європи та Азії. Щотижневий

90. Стратегія і тактика боротьби з організованою злочинністю та корупцією. – К.: МНДЦзПБОЗ, 1999. – 32 с.

91. Тертышник В.М., Слинько С.В. Теория доказательств. – Харьков: Арсис, 1998. – 256 с.

92. Тертышник В.М. Криминально-процесуальное право Украины. – К.: Юринком Интер, 1999. – 576 с.

93. Тищенко В.В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів: Монографія. // Одеська національна юридична академія. – О.: Фенікс, 2007. – 260 с.

94. Ухаль А.М., Шеремет А.П. Экспертно-криминалистична служба: структура та діяльність: Навч. посіб. – Ужгород, 2000.

95. Шепітько В.Ю. Російсько-український словник з криміналістики. – К., 2001.

96. Шепітько В.Ю. Теоретические проблемы систематизации тактических приемов в криминалистике. – Харьков: Оригинал, 1995. – 200 с.

97. Шепітько В.Ю. Тактика допиту. – Х.: УЮА, 1992.

98. Шепітько В.Ю. Теорія криміналістичної тактики. – Х.: Гриф, 2002. – 104 с.

99. Шепітько В.Ю. Криміналістика: Енциклопедичний словник. – Х.: Право, 2001. – 560 с.

100. Шеремет А.П. Криміналістика: Навч. посіб. – К.: Центр навч. л-ри, 2005. – 472 с.

101. Щёкин Г.В. Визуальная психодиагностика познания людей по их внешности и поведению. – К.: МАУП, 2001. – 616 с.

102. Anrijs Kavalieris. Grime investigation. – Riga: The police academy of Latvia, 2003. – 528 с.

3.3. Додаткова література.

103. Криминалистическое обеспечение деятельности милиции и органов предварительного расследования (под ред. проф. Т.В. Аверьяновой и проф. Белкина Р.С.). – М., 1997, гл. 14, с. 331-333.

104. Крылов В.В. Информационные компьютерные преступления. – М.: ИНФРА - М-НОРМА, 1997.

105. Матусовский Г.А. Экономические преступления: криминалистический анализ. – Харьков: Консум, 1999.

106. Объектно-структурный анализ организованной преступности в сфере частных инвестиций (кол. авторов). – М.: Моск. ин-т МВД России, 1997.

107. Попович В.М. Правові основи банківської справи та її захист від злочинних посягань. – Київ, КШК ДПФ «Дія-плюс», 1994. – С. 265-276.

108. Протидія економічній злочинності / П.І. Орлов, А.Ф. Волобуєв, І.М. Осика, Р.Л. Степанюк, І.М. Зарецька, Едвард Картер, Ричард Ворнер. – Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2004.

109. Салтевский М.В. Основы методики расследования легализации денежных средств, нажитых незаконно. Конспект лекций. – Харьков: ЗНАНИЕ ЛТД, 2000.

110. Селезнев М.А. Расследование преступлений, связанных с легализацией

- монографія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. – 435 с.
69. Костенко О.М. Воля і свідомість злочинця. – К.: КНУ ім. Т. Шевченка, 1995. – 46 с.
70. Крикунов А.Е., Маевский А.Ф. Тактика и психологические основы предъявления лица для опознания. – К., 1977.
71. Криміналістика: Підручник / За ред. П. Д. Біленчука. – К.: Атіка, 1998. – 418 с.
72. Криміналістика. Підручник / За ред. П. Д. Біленчука. – К.: Атіка, 2001. – 544 с.
73. Криміналістика: Підручник / За ред. П. Д. Біленчука. – К.: Право, 1997. – 254 с.
74. Криміналістична техніка: Навч. посібник / За ред. А.В. Кофанова, К.: КИЙ. – 2006. – 456 с.
75. Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів / За ред. В.Ю. Шепітька. – Х., 1998. – 376 с.
76. Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів: Підручник / За ред. проф. В.Ю. Шепітька. – Х.: Право, 1998.
77. Криміналістика. Підручник / За ред. В.Ю. Шепітька. – К., 2001.
78. Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів: Підручник / За ред. проф. В.Ю. Шепітька. – Х.: Право, 1998.
79. Лукашевич В.Г. Тактика общения следователя с участниками отдельных следственных действий. – К.: КВШ МВД СССР, 1989. – 89 с.
80. Лук'янчиков Є.Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів. – К.: НАВСУ, 2005. – 360 с.
81. Михайленко А.Р. Расследование преступлений: законность и обеспечение прав граждан. – К., 1999. – 448 с.
82. Михайленко О.Р. Складання процесуальних актів з кримінальних справ (теорія, методика, зразки документів). – К., 1992. – 216 с.
83. Молдаван В.В., Молдаван В.А. Порівняльне кримінально-процесуальне право: Україна, ФРН, Франція, Англія, США. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 240 с.
84. Паламарчук Л.П. Розслідування злочинів у сфері використання комп'ютерних технологій: Монографія. – К., 2007. – 144 с.
85. Погорецький М.А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у криміналістичному процесі: Монографія. – Х.: Арсис, ЛТД, 2007. – 576 с.
86. Поліщук О.Д., Біленчук П.Д., Прокопенко Г.І. Професійна підготовка співробітників поліції в зарубіжних країнах: досвід і можливості його використання. – Київ, 1995. – 60 с.
87. Разумов Э.А., Молибога Н.П. Осмотр места происшествия. – К.: НИИ РИО МВД Украины, 1993.
88. Салтевский М.В., Щербаковский М.Г., Губанов В.А. Осмотр компьютерных средств на месте происшествия. – Харьков, 1999.
89. Салтевский М.В. Криминалистика: Учеб. практ. пособие. – Харьков, 1997.

прибуток від контрабанди цигарок в Угорщині складає 157 тис. євро.

У 2010 році правоохоронні органи Італії зафіксували 3,08 тис. випадків контрабанди тютюнових виробів до цієї країни (у 2009 році – 2,49 тис.). контрабандний товар переважно перевозиться морськими сполученнями через Адріатичне та Тірренське моря.

Що стосується контрабанди алкогольних напоїв, варто зазначити, що, наприклад, Швеція – використовується як країна постачання та транзиту контрабандного алкоголю з Італії, Іспанії та Португалії до Норвегії та Фінляндії. Членами організованих злочинних угруповань є переважно шведи та норвежці. У свою чергу, Фінляндія – є країною транспортування контрабанди алкоголю з Росії та Естонії до країн Західної Європи, переважно Іспанії, де діють організовані злочинні угруповання, членами яких є громадяни Росії, Естонії та Фінляндії.

Розглядаючи транскордонну злочинність, ми також можемо говорити й про торгівлю людьми, нелегальну міграцію, контрабанду наркотиків, зброї, вибухівки тощо. Однак, головним, на нашу думку, є необхідність комплексного дослідження цього явища як складової транснаціональної організованої злочинності, так і в контексті різних правових наук: кримінального права, міжнародного права та криміналістики.

Список використаної літератури:

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної злочинності 2000 року, ратифікована Законом України від 4 лютого 2004 року №1433-IV «Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють (Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї і Протоколу проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря)». – Голос України, 2004, №49 від 16.03.2004.
2. Карпов Н.С. Злочинна діяльність: Монографія. – К.: вид-во Семенко Сергія, 2004. – 310 с.
3. Біленчук П.Д. и др. Транснациональная преступность: состояние и трансформация: Учеб. пособие для ВУЗов / П.Д. Біленчук, С.Е. Еркенів, А.В. Кофанов. – К.: Атика, 1999. – 271 с.
4. Еркенів С.Е. Взаимодействие правоохранительных органов стран СНГ при раскрытии и расследовании транснациональных преступлений. Автореф. дис... докт. юр. наук. – М., 2000.
5. Аналітичні матеріали Національного центрального бюро Інтерполу.

РОЗДІЛ 1

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИЙ ЗЛОЧИН: СУТНІСТЬ І КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ПОНЯТТЯ

1.1. Поняття, сутність транснаціонального злочину

Проблема боротьби з міжнародною злочинністю – є однією з найбільш з найбільш актуальних і, відповідно, досить важливих і складних для людства і держав світового співтовариства. Міжнародна злочинність створює загрозу для існування самого міжнародного співтовариства, оскільки в структурі людського суспільства зараз мають місце організовані і цілеспрямовано діючі кримінальні об'єднання. Вони перешкоджають здійсненню не тільки правової, але і в цілому міждержавної соціально-економічної політики. Організовані міждержавні злочинні групи здійснюють найбільш небезпечні протиправні дії, в тому числі насильницькі, посягають на права і свободи громадян, підривають економіку і правопорядок в державах світу і органах державної влади в різних країнах, в діяльності ООН, її формувань, інших міжнародних організацій. Дана обставина сьогодні для світової спільноти в боротьбі з міжнародною злочинністю має першочергове значення в інтересах забезпечення міжнаціональної безпеки і навіть пов'язана з проблемою виживання людства [2, 4-9].

Головне в сучасній злочинності – це не кількісні її зміни, а якісні перетворення, вираженням яких служить поява нових видів злочинів, зростання масштабів злочинності, зухвалість і жорстокість дій злочинців, проникнення злочинності в усі структури суспільства і держави, рівень її організованості і міжнародного «співробітництва», тобто концентроване вираження того, що загрожує вільному і незалежному існуванню держави. Сучасну міжнародну злочинність характеризують як професійну, організовану, корумповану, транснаціональну, економічну і т.д. Кожна з цих характеристик відображає яку-небудь зі сторін злочинності, що, в цілому, дуже різноманітна і різнопланова. Одні показники відображають зміни всієї злочинності (збільшення корисливих мотивів і жорстокості дій злочинців, підвищення професіоналізму), інші – тільки певні складові (організованість, міжнародний характер дій). Деякі показники чітко розмежовують злочинність на складові частини (професійна-непрофесійна), а окремі переплітаються, характеризуючи те саме явище з різних позицій (організована, транснаціональна і т.д.). У даний час злочинність все більшою мірою стає професійною. Вищою формою професіоналізму сучасної злочинності виступає організована злочинність, суттю якої є пристосованість до виживання і забезпечення найбільшої результативності діяльності [17, 25].

Питання щодо визначення поняття і сутності транснаціональної злочинності, а також заходів протидії цьому негативному явищу сьогодні вже широко висвітлені у вітчизняній і зарубіжній літературі. На даний час існує велика кількість наукових праць і досліджень транснаціональної злочинності з міжнародного та кримінального права, кримінології та криміналістики. Відповідні проблеми детально вивчаються Організацією

46. Голяк Л. Правовий статус особи. – Л.: МАУП, 2005. – 186 с.
47. Гросс Г. Руководство для судебных следователей, чинов общей и жандармской полиции. – Смоленск, 1895.
48. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. – СПб., 1908.
49. Экологические преступления: квалификация и методика расследования / Под общ. ред. В.Е. Коноваловой, Г.А. Матусовского. – Харьков, 1994.
50. Зеленецкий В.С. Возбуждение уголовного дела. – Харьков, 1998. – 368 с.
51. Зеленецкий В.С. Общая теория борьбы с преступностью. Концептуальные основы. – Харьков: Основа, 1994. – 321 с.
52. Ищенко А.В., Кобець М.В. Засоби і методи виявлення вибухових речовин та пристроїв у боротьбі з тероризмом. – К.: НАВСУ, 2005. – 144 с.
53. Кириченко А.А., Басай В.Д., Щитников А.М. Основы юридической одорологии: Монография. – Минск: Плай, 2001. – 768 с.
54. Коновалова В.Е., Сербулов А.М. Тактика допроса при расследовании преступлений. – К.: МВД УССР, 1978. – 112 с.
55. Коновалова В. Е., Сербулов А. М. Следственная тактика: принципы и функции. – К.: РИО МВД УССР, 1983. – 132 с.
56. Коновалова В.Е., Шепитько В.Ю. Криминалистическая тактика: теории и тенденции: Учеб. пособие. – Харьков: Гриф, 1997. – 256 с.
57. Коновалова В.Е., Шепитько В.Ю. Обыск: тактика и психология. – Харьков: Гриф, 1997.
58. Коновалова В.О. Вбивство: мистецтво розслідування: Монографія. – Х., 2001.
59. Коновалова В.Е. Правовая психология: Учеб. пособие. – Харьков: Основа, 1990. – 198 с.
60. Коновалова В.Е. Правовая психология. – Харьков, 1996. – 184 с.
61. Коновалова В.Е. Проблемы логики и психологии в следственной тактике. – К., 1970. – 163 с.
62. Коновалова В.О. Проблеми логіки і психології у слідчій практиці. – Х., 1965.
63. Коновалова В.Е. Организационные и психологические основы деятельности следователя. – К.: РИО МВД УССР, 1973. – 122 с.
64. Коновалова В.Е. Психология в расследовании преступлений. – Харьков, 1978. – 143 с.
65. Кондратюк Л.В. Антропология преступления. – М.: Норма, 2001. – 344 с.
66. Колесниченко А.И., Коновалова В.Е. Криминалистическая характеристика преступлений: Учеб. пособие. – Харьков: Юрид. лит., 1985. – 93 с.
67. Корж В.П. Теоретические основы методики расследования преступлений, совершаемых организованными преступными образованиями в сфере экономической деятельности: Монография. – Харьков, 2002. – 412 с.
68. Котюк І.І. Теоретичні аспекти криміналістичної ідентифікації:

состояние и трансформация. Учебное пособие. – К., 1999. – 272 с.

28. Биленчук П.Д., Мысливый В.А., Надгорный Г.М., Петрушин П.А., Ткаченко М.И. Расследование дорожно-транспортных происшествий. – Киев: РИО МВД УССР, 1989. – 240 с.

29. Биленчук П.Д., Лукьянова О.Н., Романенко В.М. Компьютерная психофизиологическая диагностика личности и использование ее результатов в деятельности органов внутренних дел. – Киев: РИО МВД УССР, 1988. – 78 с.

30. Биленчук П.Д., Лукьянова О.Н. Комплекс методик для исследования индивидуальных особенностей и текущего состояния человека, находящегося в особых жизненных условиях. Учебное пособие. – Киев, 1989. – 162 с.

31. Биленчук П.Д. Писаренко И.В., Молибога М.П. Василенко Г.П. Криминалистическое исследование охотничьего огнестрельного оружия. – Киев: РИО МВД УССР, 1987. – 176 с.

32. Биленчук П.Д., Зубань М.А. Комп'ютерні злочини: соціально-правові і кримінологічно-криміналістичні аспекти: Навч. посіб. – К.: Укр. акад. внутр. справ, 1994. – 72 с.

33. Биленчук П.Д., Клименко Н.І., Кириченко О.О. Судова одорологія: Монографія. – Дніпропетровськ: ДДУ, 1994. – 156 с.

34. Биленчук П.Д., Котляревський О.І. Портрет комп'ютерного злочинця. – К., 1997.

35. Биленчук П.Д., Кофанов А.В. Сулява О.Ф. Балістика криміналістичне вогнестрільне зброязнавство. Підручник. – К., 2003. – 384 с.

36. Биленчук П.Д., Кофанов А.В. Сулява О.Ф. Зброязнавство: правові основи обігу зброї. Монографія. – К., 2004. – 464 с.

37. Биленчук П.Д. Процесуальні та криміналістичні проблеми дослідження обвинуваченого (проблеми комплексного вивчення особи обвинуваченого на досудовому слідстві): Монографія. – К.: Атіка, 1999. – 352 с.

38. Биленчук П.Д. Криміналістична тактика і методика розслідування окремих видів злочинів: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / П.Д.Биленчук, А.П. Гель, Г.С. Семаков. – Київ: МАУП, 2007. – 512 с.

39. Биленчук П.Д. Криміналістична техніка: Навч. посібник. / П.Д. Биленчук, А.В. Кофанов та ін. – Київ: КИЙ, 2009. – 416 с.

40. Биленчук П.Д. та ін. Комп'ютерна злочинність: суперхакери і кіберполіцейські. Навчальний посібник. – К., 2002. – 240 с.

41. Бояров В.И. Убийства, совершенные в процессе противостояния организованных преступных группировок (особенности расследования). – Харьков, 1998. – 364 с.

42. Весельський В.К. Сучасні проблеми допиту. – К.: НАВСУ, 1999. – 126 с.

43. Гончаренко В.Г., Бергер В.Е. Криминалистика и криминалисты. – К., 1989.

44. Гончаренко В.Г. Науково-технічні засоби в роботі слідчого. – К.: КДУ, 1972.

45. Гончаренко В.Г., Сокиран Ф.М. Тактика психологічного впливу на попередньому слідстві. – К.: УАВС, 1994.

Об'єднаних Націй, Міжнародною організацією кримінальної поліції – Інтерпол, Міжнародною організацією з міграції тощо.

Варто безумовно погодитись з думкою експертів ООН, висловленою у дискусії на IX Конгресі ООН з попередження злочинності і поведінки з правопорушниками (1995 р.), і наведену В.В. Меркушиним у дослідженні щодо транснаціональної організованої злочинності, про те, що організована злочинність створює пряму загрозу національній і міжнародній безпеці та стабільності і являє собою фронтальну атаку на політичні і законодавчі влади, а також створює загрозу самій державності. Вона порушує нормальне функціонування соціальних і економічних інститутів та компрометує їх, що призводить до втрати довіри демократичним процесам. Вона підриває процес розвитку, ставить в положення жертви населення цілих країн і експлуатує людську вразливість, охоплює, опутує цілі прошарки суспільства [21, 3].

На сьогоднішній день, на нашу думку, особливої актуальності набуває дослідження криміналістичної складової поняття транснаціональної злочинності, транснаціонального злочину. Вказане зумовлено необхідністю практичної реалізації положень міжнародних нормативних актів щодо боротьби зі злочинністю, удосконалення та активізації цієї діяльності.

Розглядаючи питання міжнародної боротьби зі злочинністю, Л.Н. Галенська вже у 70-х роках минулого сторіччя писала про визнання державами спільної небезпеки для себе певних кримінальних діянь і необхідності використання спільних заходів для їх припинення (піратство, рабство і работоргівля, торгівля жінками та дітьми, підробка грошових знаків і цінних паперів, незаконна торгівля наркотиками, розповсюдження порнографічних видань, «піратське» радіомовлення, розрив чи пошкодження підводного кабелю, ненадання допомоги на морі при зіткненні морських суден, незаконне захоплення повітряних суден та інші). Серед ознак таких злочинів необхідно відзначити таке:

– вони скоюються, як правило, на території декількох держав або на території, що не підпадає під юрисдикцію жодної держави;

– обтяжені іноземним елементом (діяння скоєне на іноземній території, є іноземці-співучасники і т.д.);

– обидва вищевказаних моменти обумовлюють те, що в боротьбі з такого роду діяннями використання тільки національних засобів не може дати необхідного ефекту [10, 4-10].

Боротьба з міжнародною злочинністю ведеться не тільки в межах національного законодавства, але й міжнародних нормативних актів, що, на думку В.П. Панова, складають у своїй сукупності міжнародне кримінальне законодавство [22, 7]. Хоча, на нашу думку, використання терміну «міжнародне кримінальне законодавство» у даному контексті є не зовсім прийнятним, оскільки сукупність таких документів, а також предмети їх регулювання не є тотожними, відповідні документи є різними за своєю сутністю, змістом тощо.

На нашу думку, криміналістичне розуміння поняття «транснаціональний злочин» має ґрунтуватись на вже існуючих міжнародно-правових, кримінально-правових та кримінально-процесуальних дослідженнях з

указаного питання. Зокрема, огляд наукових джерел з міжнародного права дає уявлення про міжнародно-правове розуміння міжнародної злочинності й міжнародного злочину, визначає класифікацію таких злочинів тощо.

У літературі розглядаються такі поняття як:

- міжнародний злочин – вчинюється як державою, так і фізичними особами одночасно і порушує міжнародні зобов'язання, порушення яких розглядається міжнародним співтовариством як злочин. До міжнародних злочинів відносяться: злочини проти миру, військові злочини, злочини проти людяності (Р.А. Мюллерсон) [20, 10-11];

- особлива група із сукупності міжнародних злочинів – «міжнародні злочини проти людства або його частини» (П.І. Гришаєв) [11, 20];

- злочини міжнародного характеру, що вчинюються тільки фізичними особами, зокрема такі, що:

- наносять шкоду мирному співробітництву і нормальному здійсненню міждержавних відносин;

- наносять шкоду міжнародному економічному і соціально-культурному розвитку;

- наносять шкоду особистості, особистому (приватному), державному майну і моральним цінностям;

- інші злочини міжнародного характеру (Абу Давас Басем Мохаммед) [2, 4-9];

О.І. Леженіна виділяє:

- міжнародні злочини;

- злочини міжнародного характеру;

- загально-кримінальні злочини транснаціонального характеру [17, 10];

- вчинення злочинів транснаціонального характеру – одна зі сфер злочинної діяльності транснаціональних злочинних організацій (В.В. Меркушин) [21, 3-17];

- до поняття міжнародної злочинності відносяться діяння, які «в сучасних умовах можуть привести до повного знищення людства або його значної частини» (П.І. Гришаєв) [11, 20-25];

- сучасна злочинність характеризується як транснаціональна, ... що відображає її «міжнародний характер дій» (Н.С. Карпов) [17, 21-37];

- організована злочинність, що «... набуває транснаціональний характер», міжнародна злочинність (В.П. Панов) [22, 4].

В.М. Волженкіна визначає поняття:

- організована міжнародна злочинність;

- транснаціональна злочинність;

- міжнародна злочинна діяльність, елементом якої є організована злочинність [9, 5-7].

В.В. Меркушин пропонує поняття:

- транснаціональна організована злочинність;

- транснаціональні злочинні організації;

- транснаціональні корпорації [21, 18-28].

Н.С. Карпов також визначає транснаціональні групи, як особливу форму організованої злочинності, що включають до сфери своєї діяльності території

11. Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину неправопосередними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду» від 1 грудня 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 1. – Ст. 1.

12. Закон України «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 28. – Ст. 232.

13. Указ Президента України «Про утворення Державного департаменту України з питань виконання покарань» № 344/98 від 22.04.98 // Уряд, кур'єр. – 1998. – 30 квіт. – № 82-83.

14. Положення про Державний департамент України з питань виконання покарань: Затв. Указом Президента України від 31.07.98 № 827/98 // Уряд, кур'єр. – 1998. – 13 серп. – № 154-155.

15. Положення про Міністерство внутрішніх справ України: Затв. Указом Президента України № 1138/2000 від 17.10.2000 // Офіц. вісн. України. – 2000. – № 42.

16. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження граничної чисельності працівників центрального апарату Державного департаменту з питань виконання покарань» № 286 від 01.03.99 // Офіц. вісн. України. – 1999. – № 9.

17. Інструкція про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: Затв. наказом Мін'юсту України № 18/5 від 18 червня 1994 р. Законодавство України про нотаріат // Бюл. законодавства і юрид. практики України. – 1998. – № 5.

18. Інструкція про проведення дізнання у Збройних Силах України: Затв. наказом Міністра оборони України № 235 від 28.08.95 (Відомче видання).

19. Господарський процесуальний кодекс України: Наук.-практ. коментар. – Харків: Консум, 2002.

20. Гражданский процессуальный кодекс Украины: Науч.-практ. комментарий / Под ред. В.М. Тertyшника. – Харьков: Консум, 2001.

21. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / За ред. С.С. Яценка. – К.: А.С.К., 2002.

22. Науково-практичний коментар до Кримінально-процесуального кодексу України / За ред. В.М. Тertyшника. – К.: А.С.К., 2002.

3.2. Основна література.

23. Алікіна П.В., Біленчук П.Д., Зубань М.А., Ромашко А.В. Психологічна експертиза в слідчій практиці: Навчальний посібник. – Київ: Українська академія внутрішніх справ, 1993. – 56 с.

24. Андросюк В.Г. Психологія слідчої діяльності. – К.: УАВС, 1994. – 106 с.

25. Бахін В.П., Гора І.В., Цимбал П.В. Криміналістика: Курс лекцій. – Ірпін: Академія ДПС України, 2002.

26. Біленчук П.Д., Зуйков Г.Г., Дулов А.В. Специализированный курс криминалистики: Учебник / Под. ред. М.В. Салтєвського. – Киев: НИ и РИО КВШ МВД СССР, 1987. – 384 с.

27. Біленчук П.Д., Кофанов А.В. Транснациональная преступность:

РОЗДІЛ 3

ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА, ЗАКОНОДАВЧЕ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

3.1. Закони і нормативно-правові акти.

1. Конституція України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 10 серп. 2009 р.: (відповідає офіц. тексту). – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2009.

2. Кримінально-процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 20 черв. 2009 р.: (відповідає офіц. тексту). – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2009.

3. Закон України «Про судоустрій України» від 7 лютого 2002 р. № 3018-111 // Судові та правоохоронні органи України: Збірник законодавчих і нормативних актів / Упоряд. А.В. Паливода; За наук. ред. С.А. Кузьміна. – К.: Паливода А.В., 2009. – Т. 1.

4. Закон України «Про статус суддів» від 15 грудня 1992 р. № 2862-ХІІ // Судові та правоохоронні органи України: Збірник законодавчих і нормативних актів / Упоряд. А.В. Паливода; За наук. ред. С.А. Кузьміна. – К.: Паливода А.В., 2009. – Т. 1.

5. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 року № 2135-ХІІ // Судові та правоохоронні органи України: Збірник законодавчих і нормативних актів / Упоряд. А.В. Паливода; За наук. ред. С.А. Кузьміна. – К.: Паливода А.В., 2009. – Т. 2.

6. Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30 червня 1993 р. № 3341-ХІІ // Судові та правоохоронні органи України: Збірник законодавчих і нормативних актів / Упоряд. А.В. Паливода; За наук. ред. С.А. Кузьміна. – К.: Паливода А.В., 2009. – Т. 2.

7. Закон України «Про адвокатуру» від 19 грудня 1992 р. № 2887-ХІІ // Судові та правоохоронні органи України: Збірник законодавчих і нормативних актів / Упоряд. А.В. Паливода; За наук. ред. С.А. Кузьміна. – К.: Паливода А.В., 2009. – Т. 1.

8. Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 р. № 3781-ХІІ // Судові та правоохоронні органи України: Збірник законодавчих і нормативних актів / Упоряд. А.В. Паливода; За наук. ред. С.А. Кузьміна. – К.: Паливода А.В., 2009. – Т. 1.

9. Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23 грудня 1993 р. № 3782-ХІІ // Судові та правоохоронні органи України: Збірник законодавчих і нормативних актів / Упоряд. А.В. Паливода; За наук. ред. С.А. Кузьміна. – К.: Паливода А.В., 2009. – Т. 1.

10. Закон України «Про попереднє ув'язнення» від 30 червня 1993 р. № 3352-ХІІ // Судові та правоохоронні органи України: Збірник законодавчих і нормативних актів / Упоряд. А.В. Паливода; За наук. ред. С.А. Кузьміна. – К.: Паливода А.В., 2009. – Т. 1.

поза країни свого базування [17, 21-37].

Транскордонна злочинність, що концентрується на обмежених площах всередині митних територій (П.Д. Біленчук) [6, 91].

Перелік указаних понять і визначень, як безумовно й авторів, що досліджують вказані явища, не є вичерпним. У той самий час в літературі зазначається, що дослідження міжнародної (транснаціональної) злочинності, пов'язане з такими труднощами як:

- відсутність визначення транснаціональної злочинності;
- відсутність міжнародного кодексу з переліком її діянь;
- відсутність статистики, що б підтверджувала факт її існування.

На даний час поняття «міжнародна злочинність» формується під впливом практики і розглядається, здебільшого, як загально-кримінальне явище, тобто злочинність стала «міжнародною без політичного змісту», оскільки майже всі злочини, передбачені кримінальним правом набули міжнародну поширеність.

1.2. Ознаки транснаціональних злочинів

Серед ознак транснаціональних злочинів виділяються:

- небезпека злочину більш ніж для одної країни;
- природа вчиненого злочину;
- характеристика злочинця або хоча б одного з учасників групи як особи, яка причетна до вчинення злочинів на території інших держав;
- поведінка злочинця або його співучасників [26, 230].

Для визначення злочину як транснаціонального необхідно звертати увагу на:

- громадянство злочинця: для кожної окремої країни вчинений злочин є транснаціональним, якщо він вчинений іноземцем (і не тільки ним);
- динаміка злочину: місцева (національна) злочинність має в основному статичні характеристики, головною з яких є прив'язаність більшості злочинців до місць свого постійного проживання. У свою чергу транснаціональна злочинність проявляється у постійному русі і динаміці. Особи, що вчинюють транснаціональні злочини можуть пересуватись з однієї країни до іншої та не мати постійного місця проживання;
- організованість транснаціональної злочинності: транснаціональна злочинність у сучасних умовах існує переважно у вигляді транснаціональних злочинних об'єднань;
- професіоналізм транснаціональної злочинності розглядається як: високий рівень володіння злочинною майстерністю; постійне зайняття, що здійснюється на постійній основі, як спосіб отримання доходів.

На відміну від національної, внутрішньодержавної злочинності, яка являє собою сукупність злочинів, феномен міжнародної (транснаціональної) злочинності – це і процес, і продукт функціонування, в першу чергу, великих і малих об'єднань злочинців, що діють на транснаціональному рівні. Тому, вказаний феномен складають, в першу чергу, не злочини, а особлива категорія осіб, що їх вчинюють.

Можна погодитись з думкою про те, що міжнародну злочинність необхідно розуміти як – протиправні дії і саме функціонування

транснаціонально структурованих або пов'язаних професійних злочинних об'єднань, а також груп злочинців різної чисельності і характеру об'єднання, які не мають чіткої організації (у тому числі злочинці-одинаки), створені на довготривалій або короткочасній основі, з постійним або змінюваним складом, обов'язковим елементом діяльності яких є перетинання кордонів держав для реалізації їх злочинних намірів, а також вся сукупність вчинюваних ними діянь, у тому числі тих, наслідки яких проявляються за межами країни, де вони були вчинені, діянь, метою яких було протизаконне здобуття, отримання матеріальних і грошових коштів [26, 233].

Однак, вказане не надає криміналістичного розуміння транснаціонального злочину, не розкриває тих його ознак, що мають значення для криміналістичного дослідження цих злочинів, їх розкриття та розслідування.

На нашу думку, в основу криміналістичного поняття злочину з іноземним елементом має лягти не тільки його суб'єкт, держава чи фізична особа, як, зокрема, й не міжнародні акти, що визначають злочинність певного діяння.

В основу криміналістичного розуміння злочину з іноземним елементом мають лягти ознаки, що матимуть криміналістичне значення, визначатимуть особливість його криміналістичної характеристики, тобто підкреслюватимуть його «транснаціональність».

Згідно з пунктом 2 статті 3 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, ратифікованої Законом України від 4 лютого 2004 року № 1433 «Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють (Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї і Протоколу проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю, і повітрю)», злочин носить транснаціональний характер, якщо:

- він вчинений у більш ніж одній державі;
- він вчинений в одній державі, але істотна частина його підготовки, планування, керівництва або контролю мала місце в іншій державі;
- він вчинений в одній державі, але за участю організованої злочинної групи, яка здійснює злочинну діяльність у більш ніж одній державі;
- він вчинений в одній державі, але його істотні наслідки мають місце в іншій державі.

Указані положення Конвенції являють собою міжнародно-правове розуміння ознак транснаціонального злочину.

На нашу думку, транснаціональність злочину може визначатись за такими ознаками:

- злочин вчинюється на території декількох держав;
- злочин вчинюється на території однієї держави, а злочинний наслідок має місце на території іншої держави;
- суб'єктом злочину є громадянин (громадяни) іншої держави.

Указані ознаки як окремо так і у сукупності являють собою іноземний елемент в криміналістичній характеристиці злочину, тобто визначають його транснаціональність.

- злочини, пов'язані з торгівлею людьми;
- злочини, пов'язані з нелегальною міграцією;
- злочини, що вчиняються у фінансовій сфері;
- легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом;
- шахрайство;
- виготовлення підроблених грошей;
- злочини проти власності;
- викрадення та контрабанда транспортних засобів;
- контрабанда;
- контрабанда тютюнових виробів;
- контрабанда алкогольних напоїв.

Таким чином, злочинність у країнах сучасної Європи має яскраво виражений транснаціональний характер. Здебільшого транснаціональні злочини вчинюються транснаціональними організованими злочинними групами, які діють на території всієї Європи і спеціалізуються майже у всіх сферах злочинної діяльності залежно від своєї національної приналежності, території діяльності тощо.

з двох елементів: криміналістичної характеристики транснаціональних злочинних діянь і вихідних нормативних, організаційних, психологічних, методичних, етичних та інших принципів їх побудови і використання.

Однак, наявність іноземного елементу може бути характерною ознакою криміналістичної характеристики злочинів в структурі як групових, так і окремих методик розслідування.

Тобто, методика розслідування транснаціональних злочинів включає в себе:

- групові методики розслідування злочинів, характерною ознакою криміналістичної характеристики яких є наявність іноземного елементу;
- окремі методики розслідування злочинів, характерною ознакою криміналістичної характеристики яких є наявність іноземного елементу.

У той самий час пропонується не ставити методику розслідування транснаціональних злочинів в один ряд з іншими груповими методиками розслідування злочинів, оскільки вона згруповує всі інші криміналістичні методики розслідування злочинів лише за однією ознакою – наявністю іноземного елементу.

Основною ознакою, що характеризує методику розслідування транснаціональних злочинів (злочинів з іноземним елементом) визначається обов'язкова взаємодія правоохоронних органів різних держав.

У роботі також розглядається стан поширення діяльності транснаціональної організованої злочинності на території Європейського Союзу.

Щодо сучасної транснаціональної організованої злочинності, зокрема тієї, що діє на території Європи, необхідно зазначити, що вона є неоднорідною як за національним складом так і за видами злочинів, що вчинюються відповідними організованими злочинними групами.

На сьогодні на території Європейського Союзу діють організовані злочинні групи походженням з країн цього регіону, з європейських країн, що не є членами ЄС. За національною ознакою до складу цих груп входять, зокрема, албанці, бельгійці, естонці, латвійці, литовці, поляки, португальці, росіяни, серби, турки, українці, французи, чеченці та інші.

Серед організованих злочинних груп не європейського походження можна виділити:

- турецькі та курдські організовані злочинні групи;
- африканські організовані злочинні групи, що здійснюють свою діяльність на територіях країн Європи;
- південноамериканські організовані злочинні групи, що здійснюють свою діяльність на територіях країн ЄС;
- азійські організовані злочинні групи, що здійснюють свою злочинну діяльність на територіях країн Європи.

Найбільш поширеними злочинами, що вчинюються організованими злочинними групами на території Європейського Союзу є:

- злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів (кокаїну, героїну, канабісу, наркотичних засобів синтетичного походження та психотропних речовин);

Транснаціональність злочину може також бути визначена наявністю міжнародного (іноземного) елементу в кримінально-процесуальних відносинах (під час розслідування конкретної кримінальної справи). Зокрема, міжнародний (іноземний) елемент в кримінально-процесуальних відносинах має місце коли:

- об'єкт кримінально-процесуальних відносин знаходиться за межами країни, в якій провадиться кримінальна справа (на території іноземної держави або міжнародній території);

- одним із суб'єктів кримінально-процесуальних відносин є іноземець, іноземна держава (іноземний державний орган), юридична особа-нерезидент, міжнародна організація;

- фактичний зміст процесуальних відносин реалізується за межами країни;

- юридичний факт, внаслідок якого виникають, змінюються чи припиняються кримінально-процесуальні відносини, має місце за межами країни, органи якої здійснюють провадження у справі;

- для регулювання кримінально-процесуальних правовідносин застосовуються норми права іноземної держави чи міжнародної організації.

Необхідно також відмітити, що наявність міжнародного (іноземного) елементу в кримінально-процесуальних відносинах може бути як передумовою визначення злочину транснаціональним так і цілком логічною складовою розслідування такого злочину.

Таким чином, злочини для криміналістичної характеристики яких є властивою наявністю іноземного елементу, тобто однієї або декількох з вказаних ознак, незалежно від їх суб'єкта (держава чи фізична особа) та правового регулювання, можна охопити криміналістичним поняттям «транснаціональні злочини».

Тобто, транснаціональний злочин, це злочин для якого є властивим наявність іноземного елементу в криміналістичній характеристиці або/та в кримінально-процесуальних відносинах під час його розслідування.

У свою чергу неможливо залишити поза увагою той факт, що наявність іноземного елементу в тому чи іншому злочині, є суттєвою ознакою, що впливає як на криміналістичну характеристику так і на методику розслідування відповідного злочину. Зокрема, під час розслідування транснаціонального злочину можуть мати місце особливий правовий порядок організації проведення слідчих дій та оперативно-розшукових заходів. Наприклад, проведення окремих слідчих дій та оперативно-розшукових заходів на території іншої держави: перших, відповідно, в рамках правової допомоги, других – згідно з міжвідомчими міжнародними договорами або в порядку міжнародного поліцейського співробітництва, зокрема, в рамках Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол.

На нашу думку, дослідження сутності поняття транснаціонального злочину з криміналістичної точки зору є однією з основних передумов для розробки теоретичних положень методики розслідування транснаціональних злочинів та, відповідно, покращення діяльності правоохоронних органів нашої держави у протидії злочинності в цілому.

Література:

1. Закон України «Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють (Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї і Протоколу проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря)» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2004, № 19, ст. 263.
2. Абу Давас Басем Мохамед. Становление и развитие межгосударственных организаций по борьбе с международной преступностью (уголовно-правовое исследование на материалах Украины и Молдовы): Автореф. дис... д-ра права: 12.00.08 / Международнй независимый ун-т Молдовы. – Кишинев. 2001. – 22 с.
3. Бандурка О.М. Інтерпол: Міжнародна організація кримінальної поліції: Наук.-практ. посібник. Харків: Держ. спеціалізоване вид-во «Основа», 2003. – 324 с
4. Бастрыкин А.И. Взаимодействие советского уголовно-процессуального и международного права / ЛГУ им. А.А. Жданова. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1986. – 133 с.
5. Бахин В.П., Гора И.В. «Контркриминалистика» или новые задачи криминалистики // Актуальні проблеми держави та права. Вип.5. – Одеса, 1998.
6. Биленчук П.Д. и др. Транснациональная преступность: состояние и трансформация: Учеб. Пособие для вузов / П.Д. Биленчук, С.Е. Еркенюв, А.В. Кофанов. – К.: Атика, 1999. – 271 с.
7. Блищенко И.П.; Жданов Н.В. Сотрудничество государств в борьбе с преступлениями международного характера: Учеб. пособие. – М.: УДН им. Патриса Лумумбы, 1984. - 88 с.
8. Бородин СВ., Ляхов Е.Г. Международное сотрудничество в борьбе с уголовной преступностью: (Проблемы деятельности ООН в области предупреждения преступности и обращения с правонарушителями). – М.: Междунар. отношения, 1983. – 200 с.
9. Волженкина В.М. Международное сотрудничество в сфере уголовной юстиции / Санкт-Петербургский юридический институт Генеральной прокуратуры Российской Федерации. – СПб., 1998. – 43 с. – (Современные стандарты в уголовном праве и уголовном процессе).
10. Галенская Л.Н. Международная борьба с преступностью. – М., «Междунар. отношения», 1972.
11. Гришаев П.И. Международная преступность и ее причины: Лекция / ВЮЗН. – М., 1987. – 61 с.
12. Долгова А.И. Преступность // Преступность и реформы в России: Сборник статей / Под ред. А. И. Долговой. – М., 1998.
13. Еркенюв СЕ. Взаимодействие правоохранительных органов стран СНГ при раскрытии и расследовании транснациональных преступлений. Автореф. дис... докт. наук. – М., 2000.
14. Зеленецкий В.С. Возбуждение уголовного дела. – Харьков, 1998.
15. Зорин Г.А. Теоретические основы криминалистики. – Минск: Амалфея,

країни, в якій, провадиться кримінальна справа (на території іноземної держави або міжнародній території);

– одним із суб'єктів кримінально-процесуальних відносин є іноземець, іноземна держава (іноземний державний орган), юридична особа-нерезидент, міжнародна організація;

– фактичний зміст процесуальних відносин реалізується за межами країни;

– юридичний факт, внаслідок якого виникають, змінюються чи припиняються кримінально-процесуальні відносини, має місце за межами країни, органи якої здійснюють провадження у справі;

– для регулювання кримінально-процесуальних правовідносин застосовуються норми права іноземної держави чи міжнародної організації.

Міжнародний (іноземний) елемент в кримінально-процесуальних відносинах може бути як передумовою визначення злочину транснаціональним так і наслідком визначення його «транснаціональності».

Таким чином, злочини для криміналістичної характеристики яких є властивою наявність іноземного елемента, тобто однієї або декількох з вказаних ознак, незалежно від їх суб'єкта (держава чи фізична особа) та правового регулювання можна охопити криміналістичним поняттям «транснаціональні злочини».

Отже, **транснаціональний злочин** – це злочин для якого є властивим наявність іноземного елемента в криміналістичній характеристиці або/та в кримінально-процесуальних відносинах під час його розслідування.

Дослідження сутності поняття транснаціонального злочину з криміналістичної точки зору є однією з основних передумов для розробки теоретичних положень методики розслідування транснаціональних злочинів і, відповідно, покращення діяльності правоохоронних органів нашої держави у протидії злочинності в цілому. Також, дослідження вказаного поняття дозволить більш глибоко дослідити сутність феномену транснаціональної злочинності взагалі.

Висловлюється пропозиція також виділити в окрему групу методик розслідування злочинів криміналістичні методики, у яких містять іноземний елемент. Такі методики можна охопити поняттям «методика розслідування транснаціональних злочинів» (або, відповідно, «криміналістична методика розслідування транснаціональних злочинів»).

Методика розслідування транснаціональних злочинів розглядається як теоретичне поняття, яке згруповує та виділяє характерні особливості розслідування злочинів з іноземним елементом.

При цьому методика розслідування транснаціональних злочинів може розглядатись як «групова методика розслідування злочинів, яка розробляє комплекс методичних рекомендацій слідчим з організації і проведення розслідувань» злочинів, особливою ознакою криміналістичної характеристики яких є наявність іноземного елемента.

Методика розслідування транснаціональних злочинів, як групова методика, призначається для слідчих, дізнавачів та інших посадових осіб, які здійснюють попередження, розкриття та розслідування злочинів і складається

ВИСНОВКИ, ПРОПОЗИЦІЇ, РЕКОМЕНДАЦІЇ

Таким чином, на нашу думку, криміналістичне розуміння поняття «транснаціональний злочин» має ґрунтуватись на вже існуючих міжнародно-правових, кримінально-правових та кримінально-процесуальних дослідженнях з указанного питання. Зокрема, огляд наукових джерел з міжнародного права дає уявлення про міжнародно-правове розуміння міжнародної злочинності й міжнародного злочину, визначає класифікацію таких злочинів тощо.

Можна погодитись з думкою про те, що на даний час поняття «міжнародна злочинність» формується під впливом практики і розглядається, здебільшого, як загально-кримінальне явище, тобто злочинність стала «міжнародною без політичного змісту», оскільки майже всі злочини, передбачені кримінальним правом набули міжнародну поширеність.

Вважаємо, що пропозиції деяких вчених прив'язати сутність феномену транснаціональної злочинності та поняття транснаціонального злочину виключно до суб'єктів їх вчинення, а також розглядати відповідні явища в контексті діяльності транснаціональних організованих злочинних груп, є, на нашу думку, не зовсім прийнятними, якщо розглядати вказане питання з криміналістичної точки зору.

У цілому, на нашу думку, варто погодитись з думкою А. Боссарда про те, що злочин може бути транснаціональним, виходячи із свого характеру, тобто означати правопорушення, яке перетинає хоча б один кордон перед, протягом або після вчинення, а також пропозицією Б.Д. Ярового вважати злочин транснаціональним, якщо окремі елементи його складу (об'єкт; об'єктивна сторона: діяння, наслідки, предмет злочинного посягання; суб'єкт) містяться в межах більше ніж одної держави.

В основу криміналістичного розуміння злочину з іноземним елементом мають лягти ознаки, що матимуть криміналістичне значення, визначатимуть особливість його криміналістичної характеристики, тобто підкреслюватимуть його «транснаціональність».

Транснаціональність злочину може визначатись за такими ознаками:

- злочин вчинюється на території декількох держав;
- злочин вчинюється на території однієї держави, а злочинний наслідок має місце на території іншої держави;
- суб'єктом злочину є громадянин (громадяни) іншої держави.

Указані ознаки як окремо так і в сукупності являють собою іноземний елемент в криміналістичній характеристиці злочину, тобто визначають його транснаціональність.

Транснаціональність злочину може також визначати наявність міжнародного (іноземного) елементу в кримінально-процесуальних відносинах (під час розслідування конкретної кримінальної справи). Зокрема, міжнародний (іноземний) елемент в кримінально-процесуальних відносинах має місце коли:

- об'єкт кримінально-процесуальних відносин знаходиться за межами

2000. – 416 с.

16. Игнатенко Г.В. Международное сотрудничество в борьбе с преступностью: Учеб. пособие. – Свердловск: УрГУ, 1980. – 75 с.

17. Карпов Н.С. Злочинна діяльність: Монографія. – К.: вид-во Семенко Сергія, 2004. – 310 с.

18. Леженіна О.І. Організаційно-правові засади участі органів внутрішніх справ України у міжнародній правоохоронній діяльності: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Національний ун-т внутрішніх справ. – Х., 2004. – 20 с.

19. Лукашук И.И., Наумов А.В. Международное уголовное право: Учеб. для юрид. фак. и вузов / Ин-т государства и права РАН, Академ. прав. ун-т. – М.: Спарк, 1999. – 286 с.

20. Международное уголовное право: Учеб. пособие для студ. вузов, обуч. по спец. «Юриспруденция» / И.П. Блинченко, Р.А. Калашкарян, И.И. Карпец и др.; В.Н. Кудрявцев (ред.); РАН, Институт государства и права. – 2. изд., перераб. и доп. – М.: Наука, 1999. – 264 с.

21. Меркушин В.В. Борьба с транснациональной организованной преступностью. – Минск: Амалфея, 2003. – 207 с.

22. Панов В.П. Сотрудничество государств в борьбе с международными уголовными преступлениями / К.А. Бекашев (отв. ред.). – М.: Юрист, 1993. – 160 с.

23. Пашковський М.І. Особливості доказування у кримінальних справах, пов'язаних з наданням міжнародної правової допомоги : Автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2003. – 21 с.

24. Решетов Ю.А. Борьба с международными преступлениями (правовые проблемы): Автореф... д-ра юрид. Наук. 12.00.10., 12.00.08. – М. 1984. – 25 с.

25. Ромашев Ю.С. Борьба с преступлениями международного характера, совершаемыми на море (терроризм, незаконный оборот наркотиков и другие преступления). – М.: РосКонсульт, 2001. – 317 с.

26. Уголовная юстиция: проблемы международного сотрудничества: Междунар. науч.-исслед. проект / РАН, Институт государства и права. – М.: БЕК, 1995.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ ЗЛОЧИНІВ

2.1. Загальні теоретичні основи методики розслідування транснаціональних злочинів: криміналістичний аналіз.

2.1.1. Теоретичні засади методики розслідування транснаціональних злочинів.

У літературі проблема боротьби з міжнародною злочинністю визначається одним з найбільш негативних соціальних явищ сучасності, але й досить важливою і складною проблемою для людства і держав світового співтовариства. Міжнародна злочинність створює загрозу для існування самого міжнародного державного співтовариства, оскільки в структурі людського суспільства зараз мають місце організовані і цілеспрямовано діючі кримінальні об'єднання. Вони перешкоджають здійсненню не тільки кримінально-правової, але і в цілому міждержавної соціально-економічної політики. Організовані міждержавні злочинні групи здійснюють будь-які протиправні дії, в тому числі насильницькі, посягають на права і свободи громадян, підривають економіку і правопорядок в державах світу і державної влади в різних країнах, в діяльності ООН, її формувань, інших міжнародних організацій. Дана обставина сьогодні для світової спільноти в боротьбі з міжнародною злочинністю має першочергове значення в інтересах забезпечення міжнаціональної безпеки і навіть пов'язана з проблемою виживання людства [2, 4-9].

У склад міжнародного кримінального законодавства можна включити:

– універсальні багатосторонні договори, що регламентують окремі галузі або інститути міжнародного права, в яких містяться норми відповідальності за міжнародні правопорушення (Конвенція ООН по морському праву, 1982 р., Статут міжнародного військового трибуналу, 1945 р., Конвенція про невикористання строків давності до воєнних злочинців і злочинів проти людства, 1968 р.);

– багатосторонні угоди по боротьбі з окремими злочинами міжнародного характеру, прийняті в різні роки державами (Міжнародна конвенція про боротьбу з підробками грошових знаків, Єдина конвенція про наркотичні засоби, Конвенція про боротьбу з незаконним захоплення повітряних суден);

– регіональні багатосторонні угоди з питань боротьби з міжнародною злочинністю (Європейська конвенція про видачу правопорушників, 1957 р., Європейська конвенція про правопорушення, пов'язані з культурною власністю, 1985 р., Європейська конвенція про насильство і безпорядки з боку глядачів на спортивних змаганнях, особливо на футбольних матчах, 1985 р., а також Європейські конвенції про нагляд за умовно засудженими і умовно звільненими правопорушниками, 1964 р., про компенсацію жертвам насильницьких злочинів, 1983 р., про передачу засуджених осіб, 1985 р., про попередження тортур і нелюдського або такого, що принижує гідність поводження чи покарання, 1987 р.);

4. Торгівля людьми:

– торгівля жінками з метою їх сексуальної експлуатації – в Німеччині, Греції, Нідерландах (потерпілі, як правило, жінки з Росії, України та Молдови);
– сексуальна експлуатація жінок (у формі проституції) – здійснюється в Фінляндії російськими та естонськими групами;

– торгівля жінками з метою їх сексуальної експлуатації – здійснюється в Португалії та Іспанії, в основному, українськими та молдовськими групами.

5. Викрадення транспортних засобів:

– викрадення транспортних засобів в державах Центральної Європи з подальшим їх доставлянням в Росію через територію Скандинавських країн (в основному Фінляндії);

– викрадення транспортних засобів в Німеччині з подальшим їх доставлянням до держав СНД через територію Польщі.

6. Контрабанда алкоголю та тютюнових виробів:

– тютюнових виробів – в Німеччину, Грецію, Фінляндію, Швецію та Великобританію;

– алкоголю – в Фінляндію та Швецію (у тому числі з країн Західної Європи, в основному з Німеччини та Іспанії).

Деякі правоохоронні органи держав-членів ЄС окремо виділяють з організованої злочинності держав СНД організовані злочинні групи чеченського походження.

Характерними особливостями вказаних груп є:

– членство осіб одної національності;

– наявність складної ієрархії;

– схильність до застосування насильства (тортур);

– широка сфера інтересів;

– здатність залишатися поза увагою правоохоронних органів.

Основними сферами діяльності чеченських груп є незаконний обіг наркотичних засобів, торгівля зброєю, злочини проти власності.

Організовані транснаціональні злочинні групи українського походження здебільшого спеціалізуються на незаконному обігу наркотичних засобів (у країнах Центральної та Південної Європи), організації нелегальної міграції (до Німеччини), торгівлі людьми (переважно жінками з метою їх сексуальної експлуатації – в Греції, Угорщині, Нідерландах, Португалії та Іспанії), викраденні транспортних засобів в Австрії, Німеччині, Угорщині та Словаччині.

Білоруські групи спеціалізуються на організації нелегальної міграції в Італію, Нідерланди і Португалію. Молдовські – здійснюють організацію нелегальної міграції в Німеччину та Італію, а також торгівлю людьми у Франції та Італії (постачають жінок з метою їх сексуальної експлуатації).²⁷

²⁷ Джужа О.М., Василевич В.В., Кулакова Н.В. та ін. Організована злочинність в Україні та країнах Європи: Посібник / За заг. ред. проф. О.М. Джужі. – К.: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2007. – 248 с.

Відомо також, що досить незначна частина дійсно російських організованих злочинних груп складається з етнічних росіян – основну частину російської організованої злочинності складають багатонаціональні злочинні групи, а також групи чеченського, вірменського, азербайджанського, дагестанського, грузинського та інгушського походження.

Правоохоронні органи Євросоюзу не можуть на даний час реально оцінити рівень та сфери впливу організованих злочинних груп з держав СНД на території ЄС, з огляду на їх здатність залишатися поза полем зору поліції.

За інформацією правоохоронних органів Російської Федерації (станом на 2003-2005 роки) організована злочинність цієї країни включає в себе: 100 злочинних співтовариств (7 з яких – транснаціональні), які складаються з 500 організованих злочинних груп загальною кількістю приблизно 5000 осіб. Вагому роль в організації більшості транснаціональних злочинів, так вчинюються російськими злочинними групами, відіграють приблизно 200, так званих, «злочинців в законі», які виступають певними «координаторами» транснаціональної злочинної діяльності, безпосередньо встановлюють та підтримують зв'язок з іноземними злочинними структурами тощо (згідно з інформацією правоохоронних органів Росії, тільки близько 40 % відомих «злочинців в законі» є етнічними росіянами).²⁶

2.2.3.2. Особливості злочинної діяльності організованої злочинності держав СНД

Характерними особливостями організованої злочинності держав СНД є:

- багатонаціональність;
- наявність складних ієрархічних структур;
- широка сфера злочинних інтересів;
- наявність транснаціональних зв'язків;
- здатність залишатися поза увагою правоохоронних органів;
- дотримання «традицій» та «законів» злочинного світу.

До сфери діяльності організованих злочинних груп країн СНД входять:

1. Розповсюдження дитячої порнографії – здійснюється злочинними групами російського, українського та білоруського походження;
2. Незаконний обіг наркотичних засобів:
  - естонські та російські групи, які діють в Іспанії здійснюють контрабанду гашишу до Північної Європи, кокаїну – з Південної Америки до Північної Європи та Росії;
  - російські групи, які діють в Естонії – приймають участь у постачанні до Фінляндії різних видів наркотичних засобів;
  - невеликі російські групи, які діють на території Кіпру – приймають участь у розповсюдженні наркотичних засобів на території цієї країни.
3. Організація нелегальної міграції – здійснюється російськими групами (переважно до Італії).

– рішення ООН й інших міжурядових міжнародних організацій (особливе значення мають резолюції й інші акти, прийняті Генеральною Асамблеєю ООН, наприклад, Конвенція про попередження злочину геноциду і покарання за нього, 1948 р., Про припинення злочину апартеїду і покарання за нього, 1973 р., Про визначення агресії, 1974 р., Про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на навколишнє середовище, 1977 р., Про боротьбу проти незаконного обігу наркотиків і зловживання наркотичними засобами, 1984 р., Декларація основних принципів судочинства для жертв злочинів і зловживання владою, 1985 р.);

– численні двосторонні угоди держав по боротьбі з окремими міжнародними кримінальними злочинами, здійсненню правової допомоги в кримінальних справах й видачі злочинців.

Серед ознак транснаціональних злочинів виділяють:

- небезпека злочину більш ніж для одної країни;
- природа вчиненого злочину;
- характеристика злочинця або хоча б одного з учасників групи як особи, яка причетна до вчинення злочинів на території інших держав;
- поведінка злочинця або його співучасників [26, 230].

В цілому заслуговує на увагу думка про те, що для визначення злочину як транснаціонального необхідно звертати увагу на:

- громадянство злочинця: для кожної окремої країни вчинений злочин є транснаціональним, якщо він вчинений іноземцем (і не тільки ним);
- динаміка злочину: місцева (національна) злочинність має в основному статичні характеристики, головною з яких є прив'язаність більшості злочинців до місць свого постійного проживання. У свою чергу транснаціональна злочинність проявляється у постійному русі і динаміці. Особи, що вчинюють транснаціональні злочини можуть пересуватись з однієї країни до іншої та не мати постійного місця проживання;
- організованість транснаціональної злочинності: транснаціональна злочинність у сучасних умовах існує переважно у вигляді транснаціональних злочинних об'єднань;
- професіоналізм транснаціональної злочинності розглядається як: високий рівень володіння злочинною майстерністю; постійне зайняття, що здійснюється на постійній основі, як спосіб отримання доходів.

Має місце думка про те, що на відміну від національної, внутрішньодержавної злочинності, яка являє собою сукупність злочинів, феномен міжнародної (транснаціональної) злочинності – це і процес, і продукт функціонування, в першу чергу, великих і малих об'єднань злочинців, що діють на транснаціональному рівні. Тому, зазначається, вказаний феномен складають, в першу чергу, не злочини, а особлива категорія осіб, що їх вчинюють.

Вказані тези заслуговують на увагу, проте пропозиції відповідних авторів прив'язати сутність феномену транснаціональної злочинності та поняття транснаціонального злочину виключно до суб'єктів їх вчинення, а також розглядати відповідні явища в контексті діяльності транснаціональних організованих злочинних груп, є, на нашу думку, не зовсім прийнятними,

²⁶ Джужа О.М., Василевич В.В., Кулакова Н.В. та ін. Організована злочинність в Україні та країнах Європи: Посібник / За заг. ред. проф. О.М. Джужі. – К.: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2007. – 248 с.

якщо розглядати вказане питання з криміналістичної точки зору.

Вказане, зокрема не надає криміналістичного розуміння транснаціонального злочину, не розкриває тих його ознак, що мають значення для криміналістичного дослідження цих злочинів, їх розкриття та розслідування.

На думку А. Боссарда, злочин може бути транснаціональним, виходячи із свого характеру, тобто означати правопорушення, яке перетинає хоча б один кордон перед, протягом або після скоєння... Деякі з таких злочинів транснаціональні за характером. У деяких інших випадках, транснаціональний характер виникає завдяки діяльності самого злочинця.¹

Заслуговує також на увагу думку Б.Д. Ярового, який зазначає, що злочин є транснаціональним, якщо окремі елементи його складу (об'єкт, об'єктивна сторона: діяння, наслідки, предмет злочинного посягання, суб'єкт) містяться в межах більше ніж однієї держави.²

В.Б. Смелік, аналізуючи поняття «транснаціональна організована злочинність», його взаємозв'язок з поняттями «міжнародний злочин», «злочини міжнародного характеру», обґрунтовує доцільність заміни термінів «міжнародний злочин» та «загально-кримінальна злочинність» в документах Інтерполу на «транснаціональний злочин» та «транснаціональну злочинність».

На нашу думку, в основу криміналістичного поняття злочину з іноземним елементом має лягти не тільки його суб'єкт, держава чи фізична особа, як, зокрема, й не міжнародні акти, що визначають злочинність певного діяння.

В основу криміналістичного розуміння поняття транснаціонального злочину мають лягти ознаки, що матимуть криміналістичне значення, визначатимуть особливості його криміналістичної характеристики, тобто підкреслюватимуть його «транс національність».

Згідно з пунктом 2 статті 3 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, ратифікованої Законом України від 4 лютого 2004 року № 1433 «Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють (Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї і Протоколу проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю, і повітря)», злочин носить транснаціональний характер, якщо:

- він вчинений у більш ніж одній державі;
- він вчинений в одній державі, але істотна частина його підготовки, планування, керівництва або контролю мала місце в іншій державі;
- він вчинений в одній державі, але за участю організованої злочинної групи, яка здійснює злочинну діяльність у більш ніж одній державі;

¹ Andre Bossard. Transnational Crime and Criminal Law. Chicago. Illinois: the Office of International Criminal Justice, the University of Illinois at Chicago, 1990. – P. 3.

² Яровий Б.Д. Інформаційно-правові аспекти протидії правопорушенням транснаціонального характеру // Фінансово-правові дослідження: теорія та практика: Збірник тез. – Ірпін: Національний університет ДПС України, 2006. – С. 195-199.

– викрадення (на території Австрії, Словаччини та Греції) та перевезення до держав Східної Європи транспортних засобів²⁴.

2.2.2.6. Організовані злочинні групи болгарського походження

Організовані злочинні групи болгарського походження діють на території майже всіх держав-членів ЄС окрім Скандинавських. Характерними особливостями вказаних груп є наявність складних ієрархічних структур, мобільність, широка сфера інтересів. Зокрема, групи болгарського походження спеціалізуються на вчиненні таких злочинів, як:

- торгівля людьми (жінками з метою їх сексуальної експлуатації) – в Австрії, Бельгії, Німеччині, Греції, Нідерландах та Іспанії;
- підробка грошових знаків, платіжних карток, векселів, дорожніх документів, віз, ідентифікаційних документів. Зокрема, збут на території ЄС підроблених Євро здійснюється групами (у кількості не менше 3-х осіб), які в'їжджають до Євросоюзу через Австрію, та залишають його територію одразу по завершенні цієї роботи;
- викрадення транспортних засобів – в основному на території Іспанії;
- виробництво та постачання до ЄС прекурсорів – як сировини для виробництва синтетичних наркотичних засобів.²⁵

2.2.3. Організовані злочинні групи країн СНД

2.2.3.1. Загальна характеристика організованих злочинних груп країн СНД

У наукових джерелах та у правоохоронних колах держав ЄС, поняття «організована злочинність» та «організовані злочинні групи», що походять з країн СНД, охоплюються термінами «російська організована злочинність» та, відповідно, «російські організовані злочинні групи».

На думку фахівців з Європолу та інших правоохоронних органів держав ЄС, вказане зумовлено майже відсутністю відмінностей між організованими злочинними групами російського походження та таких, які походять з інших країн Співдружності Незалежних Держав. Тому, поняття «російська організована злочинність» розглядається в Євросоюзі також як сукупна діяльність організованих злочинних груп, що походять з колишнього Радянського Союзу.

У зв'язку з цим, у правоохоронних органів держав ЄС виникають певні проблеми з класифікацією таких злочинних груп за етнічною ознакою. Тобто не завжди злочинні групи з держав СНД вірно ідентифікуються правоохоронними органами Євросоюзу за походженням – більшість груп підпадає під поняття «російська організована злочинність».

²⁴ 2004 EU Organized Crime Report. The Hague 2004.

²⁵ Джужа О.М., Василевич В.В., Кулакова Н.В. та ін. Організована злочинність в Україні та країнах Європи: Посібник / За заг. ред. проф. О.М. Джужі. – К.: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2007. – 248 с.

зокрема крадіжки майна з приватних помешкань громадян, пограбування ювелірних магазинів, викрадення транспортних засобів, контрабанда алкогольних та тютюнових виробів до держав Євросоюзу.

Організовані злочинні групи, що походять з Сербії та Чорногорії, здійснюють злочинну діяльність на території Іспанії, Нідерландів, Словенії, Боснії та Герцеговини, Хорватії, Німеччини, Швейцарії, Угорщині і Данії.

За інформацією правоохоронних органів держав-членів ЄС, у більшості випадків указані групи очолюються колишніми військовими та мають складні ієрархічні структури. Відмічається також значний вплив організованої злочинності в Сербії та Чорногорії через тривалу громадську війну та слабкість державної влади у цій країні.²³

2.2.2.4. Організовані злочинні групи Сербського походження

Сферою інтересів злочинних груп сербського походження є злочини проти власності, викрадення транспортних засобів, незаконний обіг наркотичних засобів та психотропних речовин, контрабанда алкоголю, легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

2.2.2.5. Румунські організовані злочинні групи

Діяльність організованих злочинних груп румунського походження поширена на території таких країн як Австрія, Франція, Греція, Угорщина, Італія, Нідерланди, Іспанія, Словаччина, Бельгія та Португалія.

Характерними особливостями румунських груп є:

- наявність складних ієрархічних структур;
- мобільність – цілеспрямовані виїзди до держав ЄС для вчинення низки, як правило однотипних злочинів на території декількох країн у вузький проміжок часу;
- вчинення злочинів невеликими групами (як правило майнових), що структурно входять до великих злочинних об'єднань.

Сферами інтересів організованих злочинних груп румунського походження є:

1. Торгівля людьми:

– торгівля жінками з метою їх сексуальної експлуатації – в Австрії, Франції, Греції, Угорщині, Італії, Нідерландах та Іспанії;

– торгівля дітьми з метою їх сексуальної експлуатації – в Італії та Іспанії.

2. Незаконний обіг наркотичних засобів – в Іспанії та Північній Італії.

3. Шахрайство з використанням підроблених платіжних карток – на території різних частин ЄС.

4. Злочини проти власності – в Австрії, Бельгії, Словаччині, Нідерландах, Іспанії, Португалії, у тому числі:

– кишенькові крадіжки – в Австрії та Словенії;

– він вчинений в одній державі, але його істотні наслідки мають місце в іншій державі.

Вказані положення Конвенції являють собою міжнародно-правове розуміння ознак транснаціонального злочину.

На нашу думку, транснаціональність злочину може визначатись за такими ознаками:

- злочин вчинюється на території декількох держав;
- злочин вчинюється на території однієї держави, а злочинний наслідок має місце на території іншої держави;
- суб'єктом злочину є громадянин (громадяни) іншої держави.

Вказані ознаки як окремо так і у сукупності являють собою іноземний елемент в криміналістичній характеристиці злочину, тобто визначають його транснаціональність.

Транснаціональність злочину може також бути визначена наявністю міжнародного (іноземного) елемента в кримінально-процесуальних відносинах (під час розслідування конкретної кримінальної справи). Зокрема, міжнародний (іноземний) елемент в кримінально-процесуальних відносинах має місце коли:

– об'єкт кримінально-процесуальних відносин знаходиться за межами країни, в якій провадиться кримінальна справа (на території іноземної держави або міжнародній території);

– одним із суб'єктів кримінально-процесуальних відносин є іноземець, іноземна держава (іноземний державний орган), юридична особа-нерезидент, міжнародна організація;

– фактичний зміст процесуальних відносин реалізується за межами країни;

– юридичний факт, внаслідок якого виникають, змінюються чи припиняються кримінально-процесуальні відносини, має місце за межами країни, органи якої здійснюють провадження у справі;

– для регулювання кримінально-процесуальних правовідносин застосовуються норми права іноземної держави чи міжнародної організації.

Варто також відмітити, що наявність міжнародного (іноземного) елемента в кримінально-процесуальних відносинах може бути як передумовою визначення злочину транснаціональним так і цілком логічною складовою розслідування такого злочину (злочину з іноземним елементом).

Таким чином, злочини для криміналістичної характеристики яких є властивою наявність іноземного елемента, тобто однієї або декількох з вказаних ознак, незалежно від їх суб'єкта (держава чи фізична особа) та правового регулювання, можна охопити криміналістичним поняттям «транснаціональні злочини».

Тобто, транснаціональний злочин, це злочин для якого є властивим наявність іноземного елемента в криміналістичній характеристиці або/та в кримінально-процесуальних відносинах під час його розслідування.

Разом з тим, як зазначалось вище, наявність іноземного елемента (ознак, які підкреслюватимуть «транс національність») в тому чи іншому злочині, є суттєвою ознакою, що впливає як на криміналістичну характеристику так і на

²³ Джужа О.М., Василевич В.В., Кулакова Н.В. та ін. Організована злочинність в Україні та країнах Європи: Посібник / За заг. ред. проф. О.М. Джужі. – К.: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2007. – 248 с.

методику розслідування відповідного злочину.

Тому, на нашу думку, дослідження сутності поняття транснаціонального злочину з криміналістичної точки зору є однією з основних передумов для розробки теоретичних положень методики розслідування транснаціональних злочинів і, відповідно, покращення діяльності правоохоронних органів нашої держави у протидії злочинності в цілому. Також, дослідження вказаного поняття дозволить більш глибоко дослідити сутність феномену транснаціональної злочинності взагалі.

2.1.2. Основи криміналістичної характеристики міжнародної організованої транснаціональної злочинності.

Необхідно зазначити, що у сучасній вітчизняній криміналістичній літературі питання розкриття та розслідування транснаціональних злочинів ще не набули широкого висвітлення, вони розглядаються небагатьма вченими з досить різних позицій та наукових підходів.

Зокрема, П.Д. Біленчук розглядаючи питання міжнародно-правових і організаційних основ взаємодії правоохоронних органів країн СНД в боротьбі з транснаціональними злочинними спільнотами, визначає напрями спільної діяльності правоохоронних органів країн СНД щодо реалізації стратегії боротьби з транснаціональною злочинністю, зокрема:

- міжнародне співробітництво в боротьбі з транснаціональною злочинністю (напрями, принципи взаємодії, проблеми захисту);
- міжнародну організацію оперативно-розшукової діяльності, що передбачає узгодження планів, цілей, напрямів, організацію транснаціональних оперативно-розшукових підрозділів;
- укладення міжнародних договорів про видачу правопорушників;
- спільну діяльність щодо протидії процесам «відмивання брудних грошей», формування міжнародних норм, що регулюють відкритість і підзвітність комерційних і банківських структур;
- укладення міжнародних договорів про контроль «податкових гаваней»;
- міжнародний регламент передачі матеріалів кримінального судочинства, пов'язаний з провадженням відносно громадян, які вчинили транснаціональні злочини на території чужої держави, на можливих для обох сторін умовах;
- транснаціональний регламент систем валютного контролю, що раціоналізує валютні процеси валютного експорту, тобто валютного витоку, що викликає необхідність зовнішніх позик та штучне зростання конвертованої валюти.³

³ Біленчук П.Д. и др. Транснациональная преступность: состояние и трансформация : Учеб. Пособие для вузов / П.Д. Біленчук, С.Е. Еркенов, А.В. Кофанов. – К.: Атика, 1999. – 271 с.

2.2.2.2. Албанські організовані злочинні групи

Організовані злочинні групи албанського походження є найбільш поширеними на території Європейського Союзу. Їх діяльність відмічається на території майже кожної держави ЄС (окрім Швеції та Фінляндії). Особливо їх присутність відчутна в Греції, Італії, Нідерландах, Франції та Бельгії.

Досить широким є перелік злочинів, які вчинюються етнічним албанськими організованими злочинними групами.

1. Торгівля людьми (в основному на території Греції, Іспанії, Бельгії та Італії):

- організація місць розпусти та примушування жінок до зайняття проституцією;
- викрадення та примушування дітей до зайняття жебрацтвом;
- організація незаконного усиновлення;
- викрадення людей з метою експлуатації їх праці.

2. Організація нелегальної міграції:

- сприяння турецьким, іракським та китайським організованим злочинним групам у нелегальній міграції до Греції та Італії;
- контроль над каналами нелегальної міграції до Великобританії.

3. Незаконний обіг наркотичних засобів та психотропних речовин:

- розповсюдження героїну на території Австрії, Данії, Чехії, Італії та Греції;
- забезпечення безпеки перевізників героїну до Великобританії у взаємодії з турецькими організованими злочинними групами;
- перевезення кокаїну з Південної Америки до Італії через Албанію;
- розповсюдження кокаїну на території Бельгії, Франції, Німеччини та Італії;
- виробництво (на території Албанії) і перевезення маріхуани до Греції та Італії;
- контроль над каналами постачання маріхуани на територію Європейського Союзу у взаємодії з грецькими організованими злочинними групами.

4. Злочини проти власності:

- викрадення (на території Бельгії) та перевезення до держав Східної Європи транспортних засобів.

2.2.2.3. Організовані злочинні групи колишньої Югославії

Діяльність організованих злочинних груп з Колишньої Югославії поширена в основному на території таких країн-членів ЄС, як Франція, Іспанія, Італія, Австрія, Німеччина, Швейцарія, Фінляндія і Швеція.

Характерними ознаками злочинних груп з Колишньої Югославії є:

- утворення груп «за клановим принципом» – з осіб, пов'язаних між собою родинними зв'язками;
- мобільність – злочинні групи практикують цілеспрямовані виїзди до держав ЄС для вчинення низки, як правило, однотипних злочинів на території декількох країн у вузький проміжок часу (наприклад, крадіжок майна з приватних помешкань громадян в Австрії, Німеччині та Швейцарії).

Сферою інтересів указаних злочинних груп є злочини проти власності,

У той самий час місцеві організовані злочинні групи держав Західної Європи виділяються рівнями організації, гнучкістю, адаптованістю до високих соціально-економічних стандартів та висококваліфікованої діяльності правоохоронних органів.

Основними напрямками діяльності організованих злочинних груп указаних країн є незаконний обіг наркотичних засобів, організація торгівлі людьми і нелегальної міграції, легалізація (відмивання) доходів, здобутих злочинним шляхом, злочини проти власності (крадіжки, грабежі, вимагання), у тому числі викрадення транспортних засобів, насильницькі злочини, підробка грошей і документів, фінансові злочини, контрабанда, економічні злочини, торгівля зброєю.

За етнічною ознакою організована злочинність країн указанного регіону складається з організованих злочинних груп етнічних мешканців відповідних країн, груп, що складаються з вихідців інших держав-членів ЄС, а також албанців, алжирців, китайців, марокканців, поляків, росіян, суринамців, турків.

Організовані злочинні групи Східної частини Європейського Союзу (Литва, Польща, Словаччина, Словенія, Угорщина) здійснюють переважно організацію незаконного обігу наркотиків та зброї (їх ввезення до Центральної та Західної Європи), торгівлю людьми, насильницькі злочини проти власності, у тому числі викрадення транспортних засобів, торгівля радіоактивними речовинами (Словенія).

Окрім злочинних груп місцевого походження на території указаних країн діють також організовані злочинні групи походженням з інших держав-членів ЄС, а також груп, що складаються з албанців, арабів (осіб походженням з арабських країн близького сходу), афганців, білорусів, в'єтнамців, китайців, молдаван, нігерійців, росіян, сербів, турків, українців, чеченців, чорногорців.

Сучасні тенденції розвитку організованої злочинності Південної частини Європейського Союзу (Португалія, Іспанія, Італія, Греція, Кіпр) обумовлені історичними та географічними факторами, зокрема, близькістю до Північної Африки та Балкан, а також колишніми колоніальними зв'язками з Африкою та Латинською Америкою.

Через Іспанію та Португалію проходять важливі канали ввезення наркотичних засобів на територію Європи через Атлантичний Океан. Цей маршрут контролюється колумбійськими та марокканськими організованими злочинними групами. Через Італію та Грецію пролягає Балканський маршрут постачання наркотичних засобів, який контролюється переважно організованими злочинними групами албанського походження.

Північно-африканські організовані злочинні групи контролюють канали нелегальної міграції до Іспанії та Португалії, східноєвропейські – до Італії та Греції.

Етнічна структура організованої злочинності вказаних країн характеризується діяльністю місцевих організованих злочинних груп, що мають тісні міжнародні зв'язки. На території відповідних держав діють також групи з інших держав-членів ЄС та групи, що складаються з албанців, молдаван, пакистанців, сербів, турків, циган, вихідців з Південної Америки, зокрема з Колумбії, Північної Африки (нігерійців та марокканців).

Серед переліченого заслуговує на особливу увагу теза про міжнародну організацію оперативно-розшукової діяльності, що б передбачала узгодження планів, цілей, напрямів, організацію транснаціональних оперативно-розшукових підрозділів. З урахуванням сучасного стану поширення та діяльності транснаціональної організованої злочинності, міжнародна організація оперативно-розшукової діяльності набуває особливої актуальності.

Однак, міжнародна організація оперативно-розшукової діяльності, що б передбачала узгодження планів, цілей, напрямів, організацію міжнародних оперативно-розшукових підрозділів (на постійній основі або з метою виконання окремих конкретних завдань) на сучасному етапі може розглядатись нами суто з теоретичної точки зору, у всякому разі для України. Звичайно, не можна не передбачити ефективність таких підрозділів у разі їх створення, однак відсутність відповідної законодавчої основи з вказаного питання унеможливорює відповідні перспективи нашої держави з цього приводу, принаймні найближчим часом. У державах Європейського Союзу вказане питання вже набуло своєї реалізації.

П.Д. Біленчук розглядаючи питання методів розкриття і розслідування злочинів, що вчинюються транснаціональними злочинними співтовариствами, зазначає, що розслідування таких злочинів специфічні як за типовими слідчими ситуаціями, так і за методами їх вирішення, та відмічає що на даний час починає складатись інтернаціональна криміналістична методика їх розслідування. Джерелами відповідної методики, разом з традиційними джерелами методів розслідування (наукові рекомендації, норми кримінального процесу, нормативні акти правоохоронних органів) є міжнародні угоди.

При цьому, П.Д. Біленчук використовує термін «міжнародна криміналістична методика» і зазначає, що вивести її загальні положення вкрай складно, оскільки її окремі положення містяться в сотнях міжнародних угод, багато з яких не співпадають і навіть суперечать одна одній. П.Д. Біленчук також наводить такі методи розкриття і розслідування злочинів, що вчинюються членами транснаціональних злочинних співтовариств (відповідно до міжнародних договорів України, Казахстану та Росії з іншими країнами СНД і країнами дальнього зарубіжжя):

- методи інформаційно-аналітичної роботи;
- екстрадиція;
- міжнародні тактичні операції;
- слідчі дії;
- міжнародні доручення.

Як зазначає М.І. Пашковський, існування іноземного (міжнародного) елементу тягне також певні ускладнення в кримінально-процесуальній діяльності, обумовлені інститутом юрисдикції. Тобто кримінально-процесуальні відносини з іноземним (міжнародним) елементом можуть викликати колізію (конфлікт) як юрисдикційний (системи повноважень щодо криміналізації, розслідування, вирішення кримінальних справ і покарання осіб, винних у вчиненні злочинів), так і законів (кримінальних і кримінально-

процесуальних)⁴.

Таким чином, криміналістичні методики розслідування злочинів, у яких має місце іноземний елемент, виділяються в окрему групу методик, які, на нашу думку, можна охопити поняттям «методика розслідування транснаціональних злочинів» (або, відповідно, «криміналістична методика розслідування транснаціональних злочинів»).

Мова про методику розслідування транснаціональних злочинів може йти як про суто теоретичне поняття, яке згруповує та виділяє характерні особливості розслідування злочинів з іноземним елементом.

Методика розслідування транснаціональних злочинів, на нашу думку, може одночасно розглядатись, як «групова методика розслідування злочинів, яка розробляє комплекс методичних рекомендацій слідчим з організації і проведення розслідувань»⁵ злочинів, особливою ознакою криміналістичної характеристики яких є наявність іноземного елемента.

Криміналістичні методики розслідування злочинів класифікуються:

- за призначенням: загальні, групові, окремі;
- за відношенням до кримінального закону: типові, особливі;
- за авторською належністю: офіційні, доктринальні, тощо.

Однак, незважаючи на велике розмаїття криміналістичних методик, їх структура зумовлюється, головним чином, їх призначенням, або тією роллю, яку вони мають виконувати у забезпеченні організації попередження, розкриття і розслідування злочинів.⁶

Тобто, методика розслідування транснаціональних злочинів, як групова методика, призначається для слідчих, дізнавачів та інших посадових осіб, які здійснюють попередження, розкриття і розслідування злочинів і складається з двох елементів: криміналістичної характеристики транснаціональних злочинних діянь і вихідних нормативних, організаційних, психологічних, методичних етичних та інших принципів їх побудови і використання.

Структура окремих методик розслідування злочинів більш розвинута і, як правило, складається з чотирьох системоутворюючих елементів:

- криміналістичної характеристики аналізованих злочинів;
- типових слідчих ситуацій і оптимальних програм розслідування;
- тактики проведення окремих слідчих дій і розшукових заходів;
- організації попереджувальної діяльності слідчих при роботі з такими кримінальними справами.⁷

⁴ Пашковський М.І. Особливості доказування у кримінальних справах, пов'язаних з наданням міжнародної правової допомоги : Автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. –К., 2003. – 21 с.

⁵ Курс криміналістики: В 3 т. Т II Криміналістическая методика: Методика расследования преступлений против личности, общественной безопасности и общественного порядка / Под ред. О.Н. Коршуновой и А.А. Степанова. – СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2004. – С. 70.

⁶ Курс криміналістики: В 3 т. Т II Криміналістическая методика: Методика расследования преступлений против личности, общественной безопасности и общественного порядка / Под ред. О. Н. Коршуновой и А.А. Степанова. – СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2004. – С. 75.

⁷ Курс криміналістики: В 3 т. Т II Криміналістическая методика: Методика расследования преступлений против личности, общественной безопасности и общественного порядка / Под ред. О.Н. Коршуновой и А.А. Степанова. – СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2004. – С. 75.

2.2.2. Загальна характеристика організованих злочинних груп в країнах Європейського Союзу

2.2.2.1. Типові напрями кримінальної діяльності організованих злочинних груп в країнах Європейського Союзу

За інформацією Європолу, злочинна діяльність організованих злочинних груп в країнах Євросоюзу характеризується різноманітністю вчинюваних злочинів, традиційною метою яких є отримання прибутків.

До типових напрямів кримінальної діяльності організованих злочинних груп в країнах Європейського Союзу необхідно віднести:

- незаконний обіг наркотичних засобів;
- організація нелегальної міграції;
- торгівля людьми та організація місць розпусти;
- легалізація (відмивання) коштів, здобутих злочинним шляхом;
- виготовлення підроблених грошей та цінних паперів;
- торгівля зброєю;
- контрабанда;
- викрадення транспортних засобів;
- загально-кримінальні злочини проти власності (крадіжки, грабежі, розбої, шахрайства);
- злочини у сфері високих технологій та інтелектуальної власності.²¹

У Північній частині Європейського Союзу (Данія, Норвегія, Швеція, Фінляндія) найбільш поширеними злочинами, що вчинюються організованими злочинними групами є , зокрема, незаконний обіг наркотиків, вимагання, контрабанда (алкоголю та тютюнових виробів), незаконний обіг вогнепальної зброї, транзит до держав СНД транспортних засобів, викрадених у Центральній Європі, легалізація (відмивання) доходів, здобутих злочинним шляхом.

Значну частину організованої злочинності вказаних країн складають групи сформовані за етнічним (національним) походженням до складу яких входять албанці, естонці, іракці, латвійці, литовці, поляки, росіяни, серби, албанці, ліванці, тайці, сомалійці, нігерійці, марокканці, представники Північної та Південної Америки²². Найбільший вплив у зазначених державах мають організовані злочинні групи з Прибалтійських держав (в основному Литви) та Росії, які спеціалізуються переважно на контрабанді різних видів товарів.

Характерною особливістю організованої злочинності держав Північної частини Європейського Союзу є наявність серед них організованих злочинних груп – так званих «байкерів», які, здебільшого, займаються розповсюдженням наркотичних засобів та речовин.

Держави країн Західної Європи (Австрія, Бельгія, Великобританія, Ірландія, Люксембург, Нідерланди, Німеччина, Франція,) є найбільш економічно розвиненими серед держав-членів Євросоюзу. Це обумовлює прагнення організованих злочинних груп інших частин континенту проводити активну діяльність на території цих держав.

²¹ 2004 EU Organized Crime Report. The Hague 2004.

²² Organized Crime in Denmark in 2004. Rigspolitiet. Civil and Police Department. Copenhagen, Denmark.2004.

– формування злочинної транснаціональної субкультури, норм, традицій, правил, регламентів, розгляду територіальних та інших спорів, формування ідеології відносно регіональних особливостей;

– організація «общака», його утримання, легалізація, розподіл, витрачання, контроль;

– ведення переговорів з іншими злочинними формуваннями, організація злочинних транснаціональних синдикатів, укладення договорів про взаємодію;

– інші ситуації стосовно окремих видів злочинів (наркобізнесу, торгівлі зброєю, дітьми, жінками, трансплантатами, культурними цінностями)¹⁸.

Поняття транснаціональної злочинної організації можна визначити як систему ризикованої, взаємозалежної поведінки її членів при вчиненні злочинної діяльності на територіях держав базування і функціонування¹⁹.

Таким чином, в сучасному процесі транснаціоналізації організованої виділяються дві основні тенденції її розвитку:

– виникнення і функціонування злочинних організацій, що мають спільні риси і характеристики у всіх країнах світу (торгівля наркотиками, зброєю, ядерними матеріалами, антикваріатом та ін.);

– вихід організованої злочинності за межі національних кордонів і розповсюдження її діяльності на території інших держав.

Серед основних сфер злочинної діяльності транснаціональних злочинних організацій можна навести такі:

– незаконна торгівля наркотиками;
– незаконна торгівля зброєю;
– незаконна торгівля енергоресурсами (нафта, газ і т.д.);
– незаконна торгівля ядерними і рідкоземельними матеріалами;
– викрадення і контрабанда автомобілів;
– організовані форми незаконної міграції і торгівля людьми;
– незаконна торгівля органами людського тіла (трансплантатами);
– незаконна експлуатація проституції;
– використання ігорного і шоу-бізнесу для «відмивання» злочинних доходів;

– викрадення і торгівля виробами мистецтва і антикваріату;
– виготовлення і підробка фальшивих грошей, цінних паперів і платіжних документів;

– викрадення і незаконна торгівля дорогоцінними металами і камінням;
– незаконна торгівля дикими тваринами (особливо їх рідкими видами);
– незаконне знищення небезпечних (радіоактивних) відходів та ін.²⁰.

¹⁸ Зорин Г.А. Теоретические основы криминалистики. – Минск: Амалфея, 2000. – 416 с. – С. 125-129.

¹⁹ Зорин Г.А., Танкевич О.В. Понятие и основные признаки транснациональной преступности / НИИ проблем криминологии, криминалистики и судебных экспертиз МЮ РБ, Гродненский филиал ин-та современных знаний. – Гродно, 1997. – С. 6.

²⁰ Меркушин В.В. Борьба с транснациональной организованной преступностью. – Минск: Амалфея, 2003. – 207 с.

Складові структури окремих криміналістичних методик розслідування можуть класифікуватись також так:

– коло обставин, що підлягають першочерговому і послідовному встановленню;

– типові слідчі ситуації, що виникають на різних етапах розслідування;

– висування версій і планування розслідування;

– початкові і послідовні методи збору доказової й іншої криміналістичної інформації;

– тактичні і методичні особливості окремих слідчих дій, криміналістичних операцій і взаємодія слідчих з оперативно-розшуковими органами;

– особливості використання спеціальних знань при розслідуванні.⁸

Однак, наявність іноземного елемента може бути характерною ознакою криміналістичної характеристики злочинів в структурі як групових, так і окремих методик розслідування.

Тобто, методика розслідування транснаціональних злочинів включає в себе:

– групові методики розслідування злочинів, характерною ознакою криміналістичної характеристики яких є наявність іноземного елемента;

– окремі методики розслідування злочинів, характерною ознакою криміналістичної характеристики яких є наявність іноземного елемента.

У той самий час, на нашу думку, ставити методику розслідування транснаціональних злочинів в один ряд з іншими груповими методиками розслідування злочинів (таких як розслідування злочинів у сфері комп'ютерної інформації, злочинів в кредитно-фінансовій сфері, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів тощо) є недоцільним, оскільки вона згруповує всі інші криміналістичні методики розслідування злочинів лише за однією ознакою – наявністю іноземного елемента. Вказане зумовлено й тією обставиною, що, наприклад, до окремих методик відносяться й комплекси методичних рекомендацій, що деталізують особливості розслідування окремих видів злочинів – її різновиди.

З цього приводу, на нашу думку, необхідно звернути увагу на те, що елементами загальної теорії криміналістики, погоджуючись з концепцією Р.С. Белкіна, можна вважати:

1. Введення в криміналістику. Поняття криміналістики, її завдань, цілей, системоутворюючих елементів.

2. Положення, що відображають об'єктивні закономірності механізму злочину (з позиції криміналістики).

3. Положення, що відображають об'єктивні закономірності виникнення інформації про злочин і злочинця; збору, оцінки і використання доказів.

⁸ Криминалистика: [Учеб. для студентов вузов, обучающихся по спец. 021100] / Е.П. Ищенко, А.А. Топорков; Под. ред. Е.П. Ищенко; Моск. гос. юрид. акад. – М.: Юрид. фирма «Контракт»: ИНФРА-М, 2003. – 746 с. С. 500.

На основі закономірностей дійсності можуть розроблятися окремі криміналістичні теорії, зокрема, криміналістичне вчення про навички, криміналістичне вчення про спосіб вчинення і приховування злочинів, криміналістичне вчення про ознаки тощо⁹.

Грунтуючись на дослідженнях Р.С. Белкіна, Г.А. Зорін наводить перелік таких криміналістичних вчень і теорій:

- які будуть викликані життєвою необхідністю, зокрема, криміналістична ситуація, криміналістична ейдологія, криміналістична фактологія, криміналістична інтерпретація тощо;

- нові галузі криміналістики – стратегічні напрями, які мають право на власну методологію, цілі і завдання, серед яких криміналістика обвинування, криміналістика захисту, криміналістика кримінального розшуку тощо;

- підгалузі криміналістики – криміналістика вбивств, економічна криміналістика.

У цьому контексті Г.А. Зорін пропонує можливість розгляду інших груп методик розслідування злочинів, – у тому числі таких злочинів, «які зародилися на території однієї держави, а завершилися на території іншої»: торгівля людьми, зброєю, наркотичними засобами, радіоактивними речовинами, фальшування грошей, міжнародне шахрайство тощо, та констатує появу нових галузей, що народилися у зв'язку з виникненням міжнародної злочинності:

- міжнародна криміналістика;

- транснаціональна криміналістика;

- транскордонна криміналістика (галузь криміналістики, що вивчає закономірності вчинення і розкриття злочинів всередині прикордонного простору, між шлагбаумами, за якими здійснюється діяльність прикордонно-митних служб), яка реально існує як система специфічних умов: спеціальний простір, час, коло суб'єктів і об'єктів, цілей та завдань, систем специфічних складів злочинів¹⁰.

Як вже зазначалось вище, мова про методику розслідування транснаціональних злочинів має йти як про суто теоретичне поняття, яке згруповує та виділяє характерні особливості розслідування злочинів з іноземним елементом. У свою чергу, основною ознакою, що характеризує методику розслідування транснаціональних злочинів (злочинів з іноземним елементом) є взаємодія правоохоронних органів різних держав.

- організація діяльності економічних структур з легалізації злочинно набутих коштів;

- відкриття на територіях злочинних спільних підприємств з використанням злочинно отриманих коштів на територіях злочинного функціонування, тобто за кордоном;

- розширення злочинної діяльності, захоплення нових територій, злочинна експансія незлочинних галузей діяльності;

- боротьба за монополію злочинної практики в даному регіоні, витіснення інших угруповань;

- організація каральної практики відносно членів злочинної групи за порушення «Кодексу честі» і норм злочинної моралі;

- створення злочинної реклами, пропаганди залякуючих форм діяльності;

- формування злочинних особистісних ідеалів, зразків для наслідування;

- оптимізація комунікативних контактів з інформаторами, їх заохочення, втягування довготривалі союзи у різних напрямках діяльності;

- організація допомоги злочинцям, які знаходяться в місцях позбавлення волі, а також їх сім'ям;

- підготовка поповнення з числа засуджених, їх перевірка, психологічне апробування в процесах протистояння адміністрації та іншим злочинним угрупованням всередині виправно-трудових закладів;

- інтелектуальне опрацювання усього комплексу тактичних і стратегічних рішень та їх реалізації в межах злочинного «мінімакса» (мінімальний ризик при максимальній користі, де границі ризику необмежені, тобто не затримуються нормами закону);

- організація системи власної безпеки: контррозвідка, наявність своїх людей в правоохоронних органах, організація власної охорони, використання систем електронного спостереження, блокування дій правоохоронних органів;

- постійне і глибинне (довготривале) залучення до корупції службовців держапарату, що мають можливість чинити «тиску» на правоохоронні органи;

- формування стійких і розгорнутих контактів з підрозділами митниці та прикордонної служби для оперативного і безперешкодного перетину кордону в обох напрямках;

- організація суворой «конспіративності» в діяльності організації та її підрозділів;

- забезпечення діяльності ядра організації, її підрозділів, системи зв'язків, консультаційних служб, організація загальних заходів;

- розподілення внутрішньо-організаційних рольових функцій учасників злочинних груп;

- організація підпорядкованості всередині організації і груп, стабілізація, безперервність злочинної діяльності;

- постійне аналітичне прогнозування наслідків кожного етапу злочинної діяльності;

- оптимальна інтелектуалізація побудови злочинних сценаріїв вчинюваних злочинів;

⁹ Белкин Р.С. Курс криминалистики. В 3 т. Т. 1: Общая теория криминалистики. – М.: Юрист, 1997. – С. 56-87.

¹⁰ Зорин Г.А. Теоретические основы криминалистики. – Минск: Амаффея, 2000. – 416 с. – С. 19-21.

- отримання максимальної вигоди при мінімальному ризику;
- наявність в організованій структурі спеціальної системи (корумпованих зв'язків, розвідки, контррозвідки) забезпечення безпеки всієї групи і окремих її частин;

- активна протидія правоохоронним органам і проникнення в легальну економіку;

- суворі конспіративність, що сприяє тривалому функціонуванню¹⁷.

У той самий час, розглядаючи криміналістичні ситуації Г.А. Зорін зазначає, що «... в класифікації кримінальних і криміналістичних ситуацій згадується транснаціональна ситуація, як явище порівняно нове, зростаюче і досить складне ...» та вказує такі кримінальні ситуації транснаціональних злочинних груп (функціональний аспект):

- організація злочинного захоплення і закріплення регіональних просторів на території своєї держави;

- організація проникнення, закріплення на регіональних просторах інших (чужих) держав, де формуються функціональні осередки злочинних груп, які концентрують агресивно-злочинний потенціал;

- укорінення транснаціональних злочинних груп, «вростання» в місцеве побутове середовище, контактування з місцевими злочинними формуваннями, розподіл місцевої (чужої) території;

- організація міжгрупових бандитських війн, викликаних необхідністю злочинного домінування на захоплюваній території (вбивство лідерів, розстріл ядра тощо);

- забезпечення зв'язків середовища базування (на своїй території) і середовища функціонування (на території чужої держави);

- організація озброєного і технічного оснащення на територіях базування і функціонування;

- організація злочинів транснаціонального характеру;

- транснаціональне інсценування хибного алібі;

- транснаціональна (по всьому колу осіб) «обробка» свідків та потерпілих;

- «ліквідація» обвинувальних доказів;

- організація дезінформаційних процесів;

- «деформація» оперативного-розшукових заходів;

- протидія, блокування, активний наступальний вплив;

- включення оперативного адвокатського ескорткування;

- забезпечення роботи підкуплених посадовців, які виконують роль «криши»;

- реалізація злочинно набутого майна;

- організація відмивання «брудних грошей»;

2.2. Криміналістичний аналіз сучасної

транснаціональної організованої злочинності

2.2.1. Фактори, властивості, риси, тенденції розвитку

сучасної транснаціональної організованої злочинності

Однією з рис сучасної організованої злочинності є вихід за межі національних кордонів і набуття масштабного, міжрегіонального або міжнародного характеру за рахунок кооперації організованих злочинних груп, що діють в різного роду регіонах і сферах суспільної діяльності. Тобто на сьогодні організована злочинність це суспільно небезпечне явище, яке виражається в існуванні відносно великих, стійких та керованих кримінальних структур, що займаються особливо небезпечними видами злочинної діяльності з корисливих мотивів в національному і міжнародному масштабі¹¹.

Серед факторів розвитку світової економіки та політики, що обумовили виникнення транснаціональної злочинності (згідно з довідковим документом до пункту 4 порядку денного Всесвітньої конференції з організованої транснаціональної злочинності на рівні міністрів (Неаполь, Італія, 21-23 листопада 1994 року)) варто навести такі:

- збільшення взаємозалежності держав;

- формування світового ринку, для якого характерні тісні економічні зв'язки, взаємні інвестиції;

- формування міжнародних фінансових мереж, систем міжнародних розрахунків, що дозволяють швидко здійснювати складні фінансові операції, з залученням банківських установ декількох держав;

- розвиток світових систем комунікацій;

- розвиток міжнародної торгівлі, чому особливо сприяло введення системи вільної торгівлі в післявоєнний період;

- широкий розвиток технологій контейнерних перевезень;

- збільшення масштабів міграції, виникнення багатонаціональних мегаполісів;

- «прозорість кордонів» між державами, що входять до Європейського Союзу та Співтовариства Незалежних Держав¹².

Виникнення транснаціональних злочинних організацій обумовлено також необхідністю захисту їх діяльності від правоохоронних органів і легалізації доходів.

З цією метою частина злочинних операцій переноситься в країни з більш ліберальним законодавством – у «відмиванні коштів» задіюються «податкові притулки» і міжнародні фінансові центри.

П.Д. Біленчук, виділяє такі фактори, що визначають небезпеку організованої транснаціональної злочинності, зокрема:

¹¹ Меркушин В.В. Борьба с транснациональной организованной преступностью. – Минск: Амалфея, 2003. – 207 с.

¹² Уголовная юстиция: проблемы международного сотрудничества. Международный научно-исследовательский проект. – М.: Изд-во БЕК, 1994. – С. 22-23.

¹⁷ Зорин Г.А. Транснациональная преступность: понятие, классификация, развитие // Проблемы раскрытия и расследования преступлений, совершаемых организованными группами: Сб. науч. тр. (по матер. науч.-практ. конф. Минск. 27-28 мая 1999 г.) / Под общ. ред. Н.И. Николаичука, Н.И. Порубова. – Мн.: Академия МВД Республики Беларусь, 2000.

– тенденцію до вчинення ними комплексу взаємопов'язаних злочинів на території декількох держав;

– особливу складність доказування організуючої ролі керівників злочинних співтовариств, які часто навіть не бувають на місці вчинення злочинів;

– активну протидію розслідуванню злочинів;

– постійну тенденцію до розширення сфери діяльності злочинного угруповання із залученням до нього громадян декількох держав, в першу чергу мігрантів, безробітних, неповнолітніх;

– пошуки корумпованих зв'язків, проникнення в правоохоронні органи.

У загальному вигляді, зазначені фактори П.Д. Біленчук поділяє на дві групи, зокрема:

– такі, що відносяться до особи членів злочинних угруповань і їх структури;

– такі, що відносяться до механізму вчинення злочинів¹³.

Для сучасних транснаціональних організованих злочинних груп є характерними такі властивості та функції, зумовлені їх спеціалізацією:

– розвідка і підготовка вчинення конкретних злочинних акцій, пошук потенційних потерпілих, з'ясування їх матеріального стану;

– планування кримінальної діяльності організації;

– реалізація планів вчинення конкретних злочинів;

– зберігання, приховання, реалізація майна, придбаного в результаті злочинної діяльності, «відмивання» і легалізація злочинних прибутків;

– забезпечення співтовариства чи організації транспортом і засобами зв'язку, зброєю і боєприпасами;

– фінансування, збір і розподіл коштів на надання допомоги сім'ям учасників, заарештованих і постраждалих внаслідок злочинної діяльності, зіткнень з конкуруючими групами;

– підтримання спільної каси;

– забезпечення дійсними та підробленими документами, атрибутикою правоохоронних і контролюючих органів;

– організація власної служби безпеки;

– організація і підтримання каналів для переходу на нелегальне становище членів співтовариства чи організації, забезпечення для них умов продовження злочинної діяльності;

– представництво інтересів злочинного об'єднання у владних структурах, вирішення спорів з іншими кримінальними організаціями;

– захист від конкуруючих угруповань та їх витіснення;

– забезпечення систематичного впливу на прийняття рішень органами місцевого самоврядування, державної влади і управління¹⁴.

До числа специфічних особливостей механізму вчинення злочинів транснаціональними злочинними співтовариствами відноситься те, що вони використовують різноманітні канали зв'язку для вчинення найрізноманітніших злочинів. По цим каналам в різні країни переміщуються наркотики, підроблені гроші, зброя, антикваріат, цінності, злочинці, що переходять від слідства і суду.

Основна властивість транснаціональних злочинних угруповань – наявність каналів злочинних зв'язків відкриває шляхи для широкого спектру операцій з предметами, забороненими до обігу:

– незаконний обіг і виготовлення зброї і спеціальних вибухових пристроїв (наприклад, протягом тривалого часу вибухові пристрої для злочинних організацій в Росії виготовлялись у Латвії);

– незаконне виготовлення та обіг наркотиків і сильнодіючих речовин;

– незаконний обіг сильних отрут, отруйних і радіоактивних речовин;

– торгівля людьми (жінками, дітьми);

– незаконне переправлення людей через кордони (нелегальна міграція);

– виготовлення і збут фальшивих грошей;

– міжнародна торгівля викраденими автомобілями;

– транснаціональний рекет на транспорті і автомагістралях¹⁵.

Метою встановлення міжрегіональних і міжнародних зв'язків злочинних організацій є:

– обмін злочинним досвідом;

– розмежування сфер злочинної діяльності;

– вчинення злочинів за межами країни;

– розміщення грошей, отриманих злочинним шляхом, «відмивання» грошей;

– виїзд за межі країни для ухилення від кримінальної відповідальності;

– обмін виконавцями здійснення злочинів і т.п.¹⁶

Порівнюючи звичайні організовані злочинні групи з транснаціональними злочинними організаціями, В.В. Меркушин відмічає такі відмінності:

– транснаціональні злочинні організації систематично здійснюють злочинну діяльність на території декількох країн;

– транснаціональні злочинні організації концентрують під своїм контролем значні фінансові кошти, що можуть дорівнювати або навіть є більшими за розміри валового національного продукту деяких країн.

Аналізуючи питання транснаціоналізації сучасної злочинності, Г.А. Зорін наводить такі її відмінні риси:

– організоване мобільне кримінальне проникнення і захоплення (експансія) недоступних просторів інших держав;

– «відмивання грошей»;

– інвестування злочинних коштів в тіньову економіку на територіях держав базування і злочинного функціонування;

¹³ Біленчук П.Д. и др. Транснациональная преступность: состояние и трансформация: Учеб. Пособие для вузов / П.Д. Біленчук, С.Е. Еркенів, А.В. Кофанов. – К.: Атика, 1999. – 271 с.

¹⁴ Біленчук П.Д. и др. Транснациональная преступность: состояние и трансформация: Учеб. Пособие для вузов / П.Д. Біленчук, С.Е. Еркенів, А.В. Кофанов. – К.: Атика, 1999. – 271 с.

¹⁵ Біленчук П.Д. и др. Транснациональная преступность: состояние и трансформация: Учеб. Пособие для вузов / П.Д. Біленчук, С.Е. Еркенів, А.В. Кофанов. – К.: Атика, 1999. – 271 с.

¹⁶ Карпов Н.С. Злочинна діяльність: Монографія. – К.: Вид-во Семенко Сергія, 2004. – 310 с.